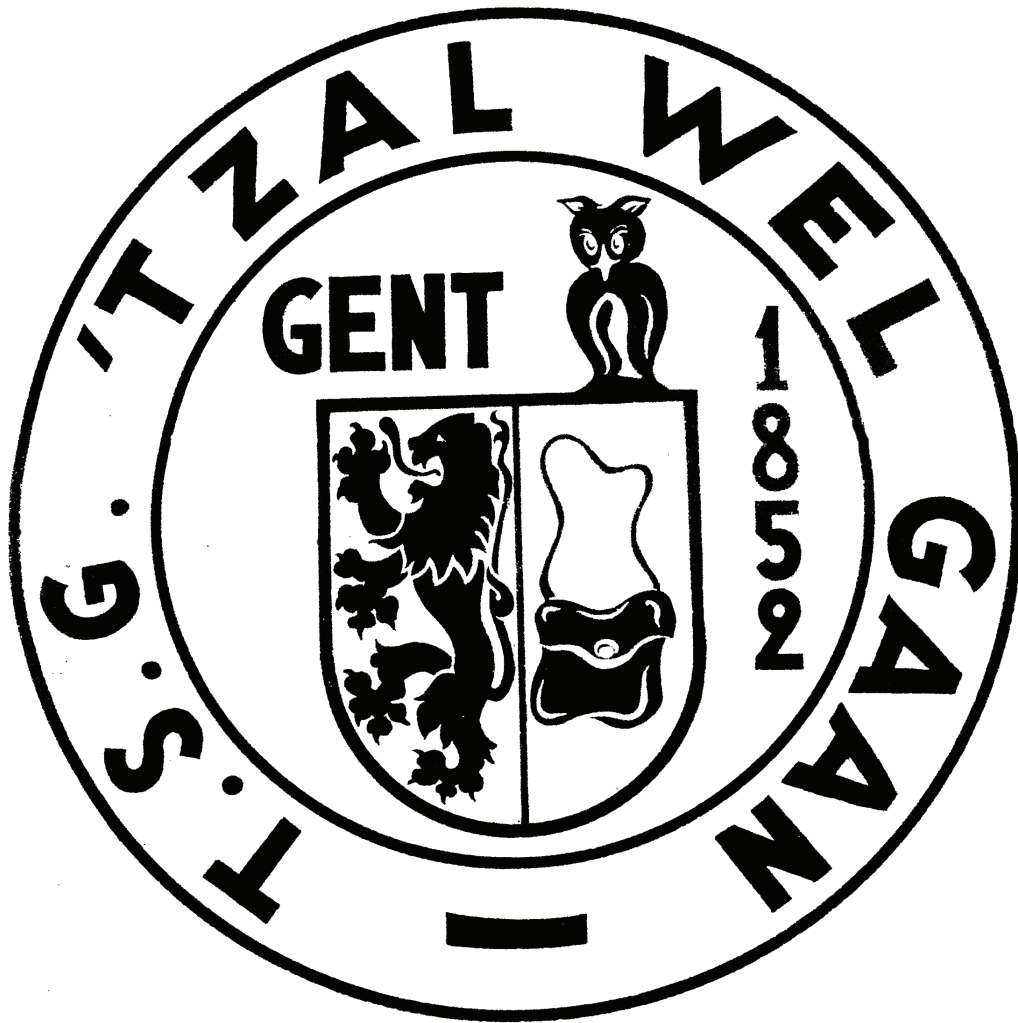

't Zchrift

magazine van TSG 't Zal Wel Gaan vriendencollectief

editie 1 - jaargang 1 - verschijningsfrequentie: zo vaak mogelijk

oktober 2010

Inhoud

Editoriaal	2
TSG 't Zal Wel Gaan vrijdenkers- collectief	3
Stemverklaring	4
Ode aan een echte vrijheid	5
De valkuilen van een te simpel wereldbeeld	10
De zin van het sociaal contract	14
Essentialisme in het islamdebat	15
De helaasheid der kringen	18
Gevaarlijke luchtkastelen	22
Bovennatuurlijke penetratie nu ook in Gentse streken	26
Geuzenprijs	27
Kalender	28

Colofon

Eindredactie en lay-out

Jonathan Sadaune

Redactie

Anna de Bruyckere, Joris Luyckx, Jonathan Sadaune,
Constantijn Vermaut

Bijdragen

Cliff Beeckman, Pieter Bonte, Anna de Bruyckere, Joris
Luyckx, Jonathan Sadaune, Arno Van den Hende en
een zekere Maria van Middelhoeve

*'t Zal Wel Gaan is niet aansprakelijk voor eventuele
schade berokkend aan albinokonijntjes bij de uitgave
van 't Zchrift.*

Editoriaal

Met het verschijnen van deze eerste editie van 't Zchrift is het nieuwe academiejaar voor TSG 't Zal Wel Gaan vrijdenkerscollectief, kortweg 't Zal Wel Gaan of 't Zal, definitief van start gegaan. De voorbije jaren hebben vele leden van 't Zal tijdens de rijkelijk bevoelde discussies bij kaarslicht (ons handelsmerk) vastgesteld dat de maatschappij waarin we leven een fundamenteel kritische dimensie mist. Opiniebijdragen in kranten zijn zelden langer dan 1000 woorden; je moet al een doorgewinterde columnist of hippe politicus zijn om meer ruimte aangeboden te krijgen. Gewone burgers die een lezersbrief versturen, mogen van geluk spreken als die uiteindelijk in de krant verschijnt, om dan vast te stellen dat die door de redactie verknipt en bijgevolg inhoudelijk scheefgetrokken is tot een nietszeggend tekstje van 50 woorden. Je zou voor minder in een pessimistische bui beginnen denken dat enkel analyses die uiterst kort en simplistisch kunnen worden weergegeven aan bod komen in de media. En dan hebben we het nog niet gehad over de 12 seconden die politici gemiddeld krijgen in de visuele media om hun boodschap aan de man te brengen. Het is niets minder dan teleurstellend dat journalisten het maatschappelijke debat weergeven als één grote ruzie tussen een hoop verbaal sterke pubers: een onelineroorlog.

't Zal Wel Gaan doet het radicaal anders. Traditiegetrouw laten we, in een pluralistische geest, de inhoud prevaleren. Zoals onze leden tijdens de discussieavonden ongeremd mogen zeggen wat ze denken, zo krijgen ze in 't Zchrift alle ruimte om hun maatschappijkritische stem te laten horen. De problemen waarmee mensen in onze maatschappij geconfronteerd worden, verdienen immers een complexe analyse en concrete aanzetten tot oplossingen.

Dat is ook een rode draad doorheen deze eerste editie van 't Zchrift, waarin we onze pijlen richten op onder andere een negatieve vrijheidsopvatting, de (perverse) structuren van de gehele samenleving, simplistische wereldbeelden en daaruit volgende schizoïde analyses, enggeestige libertariërs die niet in staat zijn om te begrijpen waar een sociaal contract werkelijk voor staat, misplaatst essentialisme in het islamdebat, de onverschilligheid van universiteit- en hogeschoolstudenten, en de gevaarlijke charlatans van de Belfort-group. Tevens hebben we, wegens de hoge geladenheid van het debat rond de toetreding/weigering van het NSV tot het PFK, beslist om onze stemverklaring hierin op te nemen. In de volgende editie zullen we verder enkele hardnekkige vooroordelen over het profiel van 't Zal met chirurgische precisie ontcrachten en aangeven waar we wel (actief pluralisme en uitgesproken vrijdenken) en waar we niet (dogmatisme en cynisme) voor staan.

Wie ten slotte inhoudelijk wenst te reageren op wat in 't Zchrift gepubliceerd is, mag steeds mailen naar tzalwelgaan@gmail.com. Lezersbrieven zijn altijd welkom.

Ni Dieu, ni maître, niemands meester, niemands knecht!

Jonathan Sadaune

Stemverklaring

Als door de Universiteit Gent erkende politiek-filosofische vereniging woont 't Zal de vergaderingen van het Politiek Filosofisch Konvent bij, eens per maand. De laatste jaren doet de nationalistische studentenvereniging NSV! Gent elk jaar een poging om toe te treden tot dit Konvent, en zo de subsidies en privileges te verwerven die erbij horen (bijvoorbeeld: gratis auditoria voor gespreksavonden). De meningen over de toelaatbaarheid van NSV! Gent tot het PFK zijn sterk verdeeld. 4 oktober vond er opnieuw een stemming plaats, waar 't Zal besloot niet aan deel te nemen. Hieronder de stemverklaring.

Beste leden van het PFK

Wij presenteren in verkorte versie een visietekst van 't Zal Wel Gaan over de toetreding van NSV. Binnenkort zal u een langere versie via de geijkte kanalen bereiken.

Zoals het jullie genoegzaam bekend is, neemt 't Zal de taken die ze krijgt van het PFK, serieus. Elke keer opnieuw openen we de discussie over PFK-kwesties en heeft ieder de kans om rationeel te delibereren hierover. Aangezien onze besluitvorming meer is dan ondoordachte toepassing van ondoordachte principes, levert dit altijd pittige, maar eerlijke en open discussies op.

Over de toetreding van de NSV zijn al jaren de meningen verdeeld. Wij waren in de veronderstelling dat de beslissing voor enige tijd van ons bord was; hij was immers genomen. Door omstandigheden bleek dit niet zo te zijn. We hebben opnieuw de discussie geopend. Aangezien dit dossier al een aantal jaren slingert, konden nu meer 't Zallers dan ooit een weloverwogen standpunt innemen. Bijgevolg is dit de hoogste graad van representatie die te bereiken viel in jaren.

We waren intern te verdeeld om de minderheid de meerderheid op te dringen. Omdat deze stemming zo gepolitiseerd is, waren we te verdeeld. Daarbij komt dat er op geen enkele manier nog te beweren valt dat dit een core issue vormt voor 't Zal Wel Gaan als vereniging. 't Zal focust zich op interne discussie tussen mensen van allerlei verschillende standpunten, eerder dan op een politiek apparaat voor de realisatie van ideologische strijdpunten.

't Zal Wel Gaan is een levensbeschouwelijke vereniging die mensen van verschillende politieke strekkingen herbergt. Als zodanig, omdat 't Zal voor iedereen openstaat, weigeren we politieke besluiten die spleetzwammen blijken voor de vereniging. Dit jaar hebben we eens te meer ingezien dat bij consensus beslissen over zo belangrijke zaken als deze, essentieel is voor de gezondheid van een pluralistische en per definitie verdeelde vereniging als 't Zal. Het voortschrijdend inzicht dat de aanleiding vormde voor het wijzigen van onze positie komt bovenal voort uit een beter begrip van onszelf en een beter begrip voor de diversiteit binnen 't Zal.

Bovendien tonen alle complicaties in het dossier aan dat deze besluitvorming niet toebehoort aan een orgaan als het PFK, aangezien dit een juridisch dossier geworden is.

Wij zijn geen juristen en willen dat ook niet hoeven spelen. De uitkomst bij consensus: onthouding.

Enkele oplettende leden wezen er echter op dat een onthouding zich in de praktijk vertaalt tot een tegenstem. Dit is voor ons een ongewenste implicatie. De enige optie die overblijft, is bijgevolg: weggaan. Wij, de vertegenwoordigers van 't Zal Wel Gaan, zullen niet lang op deze vergadering blijven. Namens al – en we benadrukken: ál – onze leden: nog een prettige dag.

Ode aan een echte vrijheid

Met dit betoog wil Joris Luyckx vooral ingaan tegen de vanzelfsprekende omgang en onverschillige perceptie van het vrijheidsconcept vandaag. Via een korte, zijdelingse overweging van media en onderwijs wil hij proberen om het kritisch instrument van de lezer aan het rollen te brengen. Het is geen politiek manifest, een filosofisch traktaat of een academische bronnen-opzomming, maar eerder een intellectuele provocatie, waarmee hij hoopt de mensen warm te kunnen maken erover te reflecteren.

Er zijn zo van die dagen dat een mens behoefte heeft om eens wat neer te schrijven. We leven in een wereld waar dit kan. Een wereld waar de vrijheid van meningsuiting bejubeld wordt en de vrijheid van onderzoek gestimuleerd wordt. Ik stel me echter de vraag of dit wel degelijk zo is. Met wat voor een vrijheid worden we eigenlijk geconfronteerd? Het blijkt om een libertaristische vrijheid te gaan, één die in actuele zin eigenlijk niet meer wil zeggen dan het schoorvoetend dulden van de diversiteit, het individualistisch fetisjisme en de verafgoding van de vrije markt. Een vrijheid die bovendien door iedereen te pas en te onpas wordt ingeroepen om zijn gedrag en handelen te legitimeren. Of om het te zeggen zoals het is: een vrijheid die compleet losgerukt is van elke morele invulling ervan. Dit is al het geval sinds de kerkelijke waarden en normen aan banden zijn gelegd. Zij verschaften een zeer beperkte vrijheid, net omdat de vrijheid die zij voorzagen enkel diegene was die volgens enkele schriftgeleerden afgeleid werd uit de Heilige Schrift. De vrijheid die God ons verschaftte, maar in essentie eigenlijk een onvrijheid was. Eens de val van het kerkelijk instituut werd ingeluid (en hierbij de val van -een mogelijke- morele invulling van vrijheid), werd al snel duidelijk dat de nieuw verworven vrijheid bepaald werd vanuit politieke en economische hoek. Hoezeer er vanuit academische en artistieke kringen ook tegen werd geprotesteerd, het paste niet in het kraam van vele machtshebbers. De vrijheid moest een instrumentele vrijheid zijn, een vrijheid net genoeg om het volk in het gareel te doen lopen en een vrijheid die hen niet toeliet het opkomende, nieuwe systeem onderuit te halen. De enige klappen die de vrijheid sindsdien gevangen heeft, zijn de militaristische ingrepen van bijvoorbeeld de twee wereldoorlogen. Vele conservatieven wezen toen op een tekort aan discipline (wat vandaag hoe langer hoe meer weer begint op te flakkeren): mensen zijn niet slim genoeg om voor zichzelf hun grenzen te bepalen. En ergens hebben ze een punt. Jammer genoeg werd dit al snel een politieke agenda die verwijten begon uit te spreken naar bepaalde bevolkingsgroepen en de nieuw verworven vrijheden van de 18de eeuwse revoluties onmiddellijk inbond.

Vandaag leven we nog steeds in datzelfde systeem, hoewel opnieuw vrijgevochten van militaristische input. Het blijft niettemin een systeem dat vrijheid enkel gebruikt als opportunistische denkwijze en ideologie om zijn wangedrag te kunnen legitimeren. Zo kan iedereen vandaag de dag probleemloos met de meest verwerpelijke commerciële ideeën aan komen draven, maar hoeft niemand te proberen deze uit te dagen zolang deze uitdagingen niet opnieuw commercieel uitgebuit kunnen worden. Het is een vicieuze cirkel, één waar we met onze mentaliteit niet zullen uit geraken. We wijzen liever met de vinger naar alle gevaren die onze vrijheid aan banden kunnen leggen: de moslims (of allochtonen met hun oerideeën in het algemeen), conservatieve groeperingen of

partijen (vaak -maar niet altijd!- van nationalistische aard) en reactionaire (voornamelijk christelijk-geïnspireerde) sektes. Deze tolereren we best niet, want o-wee wat voor schade ze zouden kunnen teweegbrengen aan onze manier van denken over vrijheid. Ikzelf wijs echter niet graag met de vinger naar bepaalde mensen die zich aan deze verwerpelijke vrijheid proberen vast te houden, maar ik bekritiseer de idee over deze vrijheid die zich in ons systeem geworteld heeft (ook al vinden er -gelukkig- hier en daar wat milde, progressieve aanpassingen plaats). Het is een compleet verkeerde ingesteldheid die bij de mensen leeft net omwille van het systeem waarin we opgegroeid zijn. Een systeem dat buiten de mens als individu staat - hun treft dus geen (althans niet alle) blaam. Het is ons economische systeem dat zich beroept op een verworven vorm van kapitalisme, ons politieke systeem dat zich gevestigd heeft rond (pseudo-representatieve) democratie, ons rechtssysteem dat als ideaal de objectiverende rechtsstaat heeft opgebouwd, onze media die louter in functie staan van voorgaande systemen (en ze misschien zelfs op de meest verwerpelijke manier propageren) en -niet te vergeten- ons onderwijssysteem dat door en door uitgehold is en de nieuwe generaties opleidt om producten te worden van het reeds gevestigde systeem.

Media

Over het economische, politieke en juridische systeem wil en kan ik hier niet te veel kwijt. Ze misbruiken het bestaande vrijheidsidee, zoveel is zeker, maar gezien vele van deze structuren niet in mijn kennisgebied liggen, zou het ongepast zijn er dieper op in te gaan. Dus laten we beginnen met de media. De media die de vrijheid gebruikt om de meest decadente, compleet irrelevante en louter voor entertainment dienende programma's en tijdschriften te produceren. Met als excuus dat mensen boodschap hebben aan ontspanning en niemand behoefte heeft om voortdurend geconfronteerd te worden met opvoedkundige en intellectuele programma's, talkshows, docu's en reportages. Dat is zeker geen onwaarheid, je moet de mens ook niet overladen met dergelijke zaken. Maar het excuus is nu de regel geworden. We kijken bijvoorbeeld liever naar hoe mensen zich straalbelachelijk maken in reality-shows, terwijl die mensen genieten van hun zogenaamde *fifteen minutes of fame*. Totaal verzuurde conservatieven beschouwen de media als een spreekbuis van lege normen en waarden, terwijl binnen vele andere culturen de Westerse media bekeken wordt als een opeenstapeling van seks en zedeloosheid. Beiden wederom niet helemaal onterecht, maar beiden zitten ze met een erg politieke agenda. De ene wil een gedisciplineerde, zwijgzame maar volgzame samenleving, terwijl de andere voornamelijk een religieuze agenda heeft. In mijn opinie kunnen zij niet serieus genomen worden gezien hun *hidden*

agenda. Echter, een zware opkuis in het medialandschap zou niet misstaan, en dan vanuit een zeer ideële humanistische hoek. Humanistisch als in humaan, als in menselijk, niet als in de rudimentaire opvatting m.b.t. humanisme die in vele mensen hun hoofd leeft (een soort van verkeerd gegroeid verlichtingsideaal). Een opvatting waarin humanisme gelijk staat aan predikende moraalridders die in essentie ook maar vasthangen aan een soort van 'dogmatiek', alsof moraliteit louter een kwestie van (geloofs)overtuigingen, opinies en smaken is.

Onze media voorziet de samenleving van een erg westerse manier van denken. Gezien onze cultuur is daar niets mis mee, kan je denken. Wel, daar is net alles mis mee. We zorgen voor een verschrikkelijk beperkte kijk op de wereld, ook al zegt men wel eens dat de wereld nog maar één klik van je huiskamer verwijderd is (alluderend op televisie of internet). Dat is echter niet de wereld. Dat is een voorgeprogrammeerde, door-en-door westerse kijk op de wereld. Men gaat hier in de meeste gevallen niet bewust meer mee om, noch de kijker, noch de televisiebonzen zelf. Het is gewoon een vanzelfsprekendheid geworden om mensen zichzelf belachelijk te zien maken, om futiele spelletjesprogramma's uit te zenden en om voortdurend (shockerend) beeldmateriaal te zien van drama's her en der op onze aardbol. Velen halen er hun schouders bij op, velen denken er zelfs niet meer bij na. Maar moet dat dan, kan je je afvragen...

Ondanks alle begrip dat ik heb voor de werkende mens die zijn ontspanning vindt voor de televisie, of de student die eens even weg wil uit de boeken, blijft het een gemakkelijksoplossing. Het is een vorm van de werkelijkheid niet onder ogen willen zien. Ik hoor je echter al komen... Wat heeft een (pseudo-)filosoof daar dan over te proclameren? Ik zit namelijk hele dagen niets te doen (of louter "te denken" en "te lezen", zo je wil), natuurlijk heb ik niet de behoefte om zo'n onnozele programma's te bekijken - ik ontspan al de hele dag. Het is echter erg schrijnend dat men handarbeid en werkinzet tegenwoordig maar begrijpt als het louter werken voor je punten of portemonnee. Al het overige valt niet meer onder inspanning, waardoor de artistieke en intellectuele arbeid vaak enkel nog begrepen worden als "inspanning" indien ze bijdragen tot de economie, een verhoging van de efficiëntie en een grotere rendabiliteit (begrepen op zowel individueel als maatschappelijk vlak). Mensen wordt hier een immens stuk van hun vrijheid ontzegd door deze mentaliteit. De vrijheid tot intellectuele uitbreiding, tot diepere gedachten, tot artistieke creativiteit, tot literaire aspiraties. Een inbindende mentaliteit die zich laat spreken door gedachten als: "We hebben vandaag acht (of meer) uren gewerkt / gestudeerd? Wel, goed, het zit erop. De rest van de tijd spendeer ik aan banale, weinig inspannende taken." Dat terwijl het werken of studeren net de banaliteit betreft. De inspanning die erin gestoken wordt, wil ik niet onderschatten, zeker niet, maar het betreft niettemin een banale aangelegenheid. Het is maar 'gewoon' werken om je boterham te kunnen betalen of 'gewoon' studeren om later je boterham te kunnen betalen. Gezien de basisbehoeften de meest *basic* elementen zijn voor een mens, is het bezig zijn om die te bereiken een "noodzakelijk kwaad" (wil je niet verkommeren en sterven). Een onvrijheid waaraan we dus niet kunnen ontsnappen. Er is echter meer dat van een

mens een mens maakt dan het louter moeten bezig zijn met de basisbehoeften, en wij, westerlingen, hebben de luxe dit te benutten. Ik stel echter vast dat we eraan verzaken (of erger nog: dat we anderen die luxe willen ontnemen) en dat deze luxe gebruikt wordt om het schijnbaar stabiele systeem steeds opnieuw te bekrachtigen, door toe te geven aan hersenloos vertier.

Mij draait het vooral om de inspanning die je moet steken in het verkrijgen van je basisbehoeften. De veel te hoge prijs die je moet betalen om aan je boterham te geraken. Een zodanig zware prijs zelfs, dat mensen na deze inspanning geen zin hebben zich nog intellectueel te gaan verdiepen. In onze samenleving word je eigenlijk voor de volgende keuze gezet: overleven óf intellectuele ontplooiing. Dat we die keuze moeten maken, zorgt voor een verpletterende keuze m.b.t. onze vrijheid. We hebben in ons hedendaagse systeem niet de mogelijkheid ze allebei te beoefenen, de keuze die we moeten maken kost ons het ene of het andere. Hoe komt het dan dat er nog intellectuelen zijn, kan je denken. Het zijn echter zij die hoe langer hoe meer aan het wegwijnen zijn. Het zijn zij die amper nog een nagel hebben om aan hun gat te krabben, die proberen hun diepberedeneerde aspiraties op de samenleving los te laten. Maar er is geen plaats voor hen. Ze zijn een last geworden. Onze intellectuele inspanning berust op instrumentele rationaliteit. Je mag zeker nog denken, lezen en schrijven, maar laat het in functie zijn van één of ander efficiëntie-ideaal, van één of andere manier om tot meer rendabiliteit te komen, van hoe men van ideële zaken pragmatisch-politieke standpunten kan maken. Dan mag het. Voor hen is er tegenwoordig een postje aan de universiteit. Los van het feit dat men zelfs tot dit academisch werk hoe langer hoe minder komt door de publicatiedruk van tegenwoordig en het managerialistische systeem waar universiteiten zich mee inlaten, is dit een te beperkte manier van omgaan met de realiteit en de menselijke capaciteit te denken en tot intellectuele diepgang, creativiteit en vernieuwing te komen.

De media is weer wat op de achtergrond geraakt, maar wat ik vooral wil duidelijk maken is dat het de hedendaagse *panem et circenses* is geworden. Heeft media dan ooit een andere functie gehad, behalve dan misschien een verslaggevende met een beperkte vorm van informatieoverdracht? Misschien niet. Maar dat is geen excuus om er vandaag niet zeer kritisch tegenover te staan, met de bedoeling eens serieus kuis te houden in het medialandschap, zowel het vanuit de overheid gereguleerde als de privé instanties. Die vrijheid moeten we kennen en die vrijheid moet bovendien gehoord worden, niet om functionele redenen, niet om instrumentele of pragmatische, maar om ideële. Deze ideële redenen kunnen zich manifesteren in een humanistische pragmatiek of functionaliteit, maar dat is vandaag niet het geval in de media. Vandaag draait het om winstbejag, entertainment en verdoken, al dan niet bewuste propaganda. Moeten we dan stoppen met allemaal te kijken naar televisie? Natuurlijk niet, dat is een verwerpelijke -zeer elitaire- eis. Het landschap moet veranderen en dat doe je op verschillende manieren. Laat lefgozers hun ding eens doen met televisie. Geef durvers een kans. Maak televisie zonder uit te zijn op kijkcijfers en de bevestiging van de reeds geïntegreerde waarden en normen. Schrijf in kranten zonder verdoken propaganda

te verkondigen of het meest sappige, exclusieve verhaal te willen schrijven. Zij krijgen echter amper een kans in dit milieu, dit systeem. Waar is de vrijheid dan? De vrijheid die nochtans zo hoog in het vaandel wordt gedragen (en met geweld verdedigd wordt) in de Westerse Wereld.

We zitten uiteraard al vastgeroest in een aantal generaties die niets liever doen dan hun postjes beschermen, hun inkomen verdubbelen en hun eigen leventje vooropstellen – ook al doen ze het met alle passie en overgave. Onze generatie brengt wel een aantal nieuwigheden, maar het blijft beperkt, we lopen vooral mee in de reeds bereikte zekerheden van onze ouders en grootouders, dan er zelf nog toe bij te dragen. De schaarse vernieuwingen die komen, kunnen bovendien zowel écht vernieuwend zijn (deze zijn schaars), als een herbevestiging van wat we al hadden in een ander kleurtje en een nieuw jasje. Dit laatste hoeft niet altijd slecht te zijn, zeker economisch is het de meest strategische zet (want het risico is kleiner), maar het brengt geen verandering. En verandering is wat we nodig hebben. Verandering op zeer uitgesproken wijze zonder een revolutie te ontketenen, gesteund op wat we reeds hadden, maar met een uitzuivering van vele zaken die behouden worden puur omwille van economisch en politiek opportunisme (met valse historische en culturele excuses) – die beiden bovendien in essentie een zeer egoïstische of, minder extreem, individualistische mentaliteit bekrachtigen. We hoeven niet allemaal in één solidaire commune te gaan leven. Men moet de mens ook niet te veel altruïstisch krediet willen toeschrijven, maar het collectieve karakter van vele oosterse gebruiken en culturen, zou ons hier zeker en vast nog een lesje kunnen leren. Geen collectivisme dat misbruikt kan worden door *free riders*, maar één dat in zekere mate gebonden is aan een soort van rechtssysteem. Niet zoals hier en nu een rechtsstaat waar zoveel plaats is voor misbruik en ambiguïteit, maar een rechtssysteem dat rekening houdt met het individu binnen de groep, binnen het systeem. Het individu als synthese van culturele, persoonlijke, sociale en historische spelings. Een rechtssysteem dat zichzelf opheft in bepaalde gevallen, dat dynamisch en pluralistisch is. Één dat beroep doet op het individu als persoon en niet als abstractum. Onmogelijk, roepen ze dan. Naïeveling, roepen ze dan. Wel, neen. Dit is zeer goed mogelijk en alles behalve naïef. Het is alleen onmogelijk en naïef binnen onze bestaande ruimte en tijd. Een ruimte en tijd die worden beperkt in vrijheid door het hedendaagse paradigma waarin ons systeem vandaag langzaam vooruit schrijdt.

Onderwijs

Het onderwijs is een zéér belangrijke factor om verandering te provoceren. Wat hebben we nodig? Meer idealistische leerkrachten die hun leerlingen sterker kunnen motiveren en die meer inspelen op hun leefwereld. Leerkrachten die zich niet op zeer geforceerde wijze moeten vasthouden aan vooropgestelde eindtermen. Deze eindtermen zijn belangrijk, ja, misschien. Binnen ons systeem althans. Ze hollen echter de betekenis van het opvoedkundige ideaal betreffende kritisch denken uit. Voor de gelegenheid

wil ik graag emeritus professor Diderik Batens citeren: *“Soms krijg je de indruk dat ons onderwijs ergens in de zeventiende eeuw is blijven steken wat de opvatting over kennis betreft. Jonge mensen worden geconfronteerd met resultaten alsof die definitief verworven en probleemloos zijn. Over moeilijkheden met de onderwezen kennis wordt hen niets verteld. Dat er bijna voor al die kennis alternatieve opvattingen en theorieën zijn wordt verzwegen. Over problemen die onopgelost zijn of waarvoor de oplossingen niet voldoen, wordt met geen woord gerept. Jonge mensen krijgen, vooral in de zogenaamde wetenschappelijke vakken, kennis voorgeschoteld alsof we niet alleen nog steeds een cumulatieve vooruitgangsoopvatting zouden aanhangen, maar alsof bovendien zo goed als alle interessante problemen reeds opgelost zouden zijn. Het gevolg is dat hun schoolse opleiding neerkomt op het aanleren van technieken die anderen reeds beheersen. Alle theorie die ze moeten leren werd door anderen gevonden en voor alle vraagstukken die ze moeten oplossen bestaat er al een beste oplossing. Het valt dan ook niet te verwonderen dat heel wat jonge mensen een soort bediendenmentaliteit ontwikkelen in het onderwijs: ik doe zoveel uur per dag mijn best, maar voor iets boeiends kijk ik wel elders uit.”* Meer zal ik daar nu niet aan toevoegen.

Het beroep leerkracht wordt bovendien erg meewarig geëvalueerd door zijn medeburgers (zonder te vergeten dat dit een fenomeen is dat zich vrijwel tegenover elke sector voordoet). Ze hebben namelijk geen recht van klagen “met al dat betaalde verlot”, hebben nog eens heel wat voordelen waar ze met hun lerarenkaart gebruik van kunnen maken en velen hebben daarenboven een zekere vorm van onschendbaarheid omwille van hun vaste benoeming. Indien het beroep leerkracht meer opgewaardeerd zou worden, kan men het opnieuw aantrekkelijker maken voor de nieuwe generatie. Nu lijkt het voor vele nieuwe leerkrachten meteen alsof ze de taak van de ouders moeten overnemen (en bijgevolg het risico lopen te betrokken te geraken). Vele ouders hebben namelijk amper nog de tijd om zelf tot het ontwikkelingsproces van hun kind bij te dragen - gezien de werkomstandigheden en de prestatiedrang (en -druk) die vandaag hevig woedt, legitimeert dit blijkbaar ook hun verwaarlozende gedrag. Het zal bovendien vaak de leerkracht zijn die met de vinger gewezen wordt als zoon- of dochterlief met problemen zit. Vandaag is het gewoon hopen op die ene goede leerkracht die in elke school wel verdoken zit. Velen zijn het echter moe en hierdoor zijn ze opgebrand en uitgeblust of verzuurd en autoritair; een huidige aanpak bij vele jonge leerkrachten is proberen om als gelijke voor de klas te gaan staan, een niet altijd even effectieve aanpak (maar op lange termijn misschien minder uitputtend voor de leerkracht in kwestie?). Door de pensioensgerechtigde leeftijd makkelijkheidshalve te verhogen, ga je dit probleem uiteraard integraal uit de weg. Het “niet klagen, maar doen” regime is opnieuw steeds meer in termen van *survival of the fittest* aan het ageren (de politiek volgt beetje bij beetje), terwijl het systeem waarin we vast zitten deze attitude al eeuwen kent en beoefent (de ene keer al meer uitgesproken dan de andere). Dat mensen wiens basisbehoeften reeds bevredigd zijn slimmer zijn dan deze simplistische, evolutionaire uitspraak, lijken velen niet in te (willen) zien. Begrijpelijk, maar niet gerechtvaardigd.

Als we minder zouden beroep doen op de kwalificaties en (kwantitatieve) merites van iemand, maar meer op zijn talenten en (kwalitatieve) merites en de leerling sturen in die richting, is een meer individueel-gerichte begeleiding wenselijker. Maar er zijn zoveel mensen tekort! Ja, dat krijgen we wel veel te horen. Toch is de werkloosheid schrijnend. Bovendien vervullen heel wat ambtenaren, bureaucraten en andere werkenden beroepen die louter ten dienste staan van ons huidige systeem. Een systeem dat *ansich* al in comateuze toestand verkeert en op kunstmatige wijze in leven gehouden wordt. De zelfmoordcijfers halen ongelooflijke pieken, depressiviteit is een gemeengoed geworden, cynisme en pessimisme worden bekeken als normale attitudes en intellectuele activiteit maakt plaats voor voorgeprogrammeerd conformisme. We hebben dan wel een hoge levensstandaard, onze welvaart is om te bestoefen en ook wat idealen als “vrijheid”, “gelijkheid” en “rechtvaardigheid” betreft, doen we het lang niet slecht (in vergelijking met de rest van de wereld, maar toch ook weer niet). Echter, ons welzijn gaat eraan kapot. Aan de ene kant spant een verkeerd ingevuld individualisme (i.e. zolang je er zélf wel bij vaart) de kroon, maar aan de andere kant moet ons individualisme zichzelf vormen naar een volgens de maatschappij aanvaardbare manier van denken. Egoïsme wordt ieders *hidden agenda*, ook al kan dat concept ruimer begrepen worden (zo ook ten voordele van vrienden, familie, etc.). Ik geloof niet in een biologische essentie die de mens slecht maakt (want dit is voorlopig nog steeds een kwestie van geloven). Dat vanuit genetische hoek de mens een egoïstisch wezen is (of eerder: dat de mens egoïstische genen heeft), wil niet zeggen dat men daarom slecht is. Dit egoïsme wordt te vaak begrepen als een psychologisch of sociaal egoïsme, wat het niet is. Het is een louter genetisch egoïsme. Ook al kent dit zijn weerslag wel in sommig handelen en denken (zoals vanuit sociobiologische hoek wel eens beweerd wordt), het blijft de mens als autonoom individu die *in the end* beslist over zijn doen en laten. Dit is nooit een louter rationele beslissing natuurlijk, rekening houdende met de emotionele, sociale, culturele en andere context-gevoelige aspecten kan dit ook niet (en is dit zelfs niet wenselijk). Zoiets wordt misschien het duidelijkst in de *common sense* opvatting dat zelfmoord plegen één van de meest egoïstische daden is die je kan ondernemen. Het is echter sociaal egoïsme, maar zéker geen biologisch egoïsme. Hoe varen je genen er wel bij om zichzelf uit te schakelen? In die zin kan je zelfmoord dus begrijpen als een tegen-biologische daad (of tegen-genetische daad), een daad die zuiver en alleen wordt ingespeeld door het menselijke vernuft. Echter, het is geen tegennatuurlijke daad, want de mens in zijn geheel is een natuurlijk wezen, ook zijn vernuft. De mens kan dus sociaal egoïstisch zijn, maar dit sociaal egoïsme is zéker geen fundamenteel -biologische-eigenschap. Met andere woorden, het is iets dat kan gestimuleerd worden of net niet gestimuleerd worden. In een wereld waar wij leven, viert sociaal egoïsme hoogtij. Zeer fel ingespeeld door individualistische overtuigingen. De excuses die vanuit sociobiologische hoek gebruikt worden door conservatieve en rechtse partijen om dit gedrag te verantwoorden, zijn schaamteloos manipulatief.

Het is het onderwijs dat ons moet waarschuwen voor dergelijke manieren van denken. Vanuit het onderwijs moet leren omgegaan worden met de media, met de politiek,

economie en maatschappij. Met normen en waarden, zonder ze ooit op te dringen of propageren. Het onderwijs moet zeker talen, wiskunde en een vorm van basiskennis meegeven, maar die moet véél actueler, relevanter en boeiender ingevuld worden. Er wordt aan gewerkt, maar niet genoeg. Er zijn lerarentekorten, vele jongeren geraken zwààr gedemotiveerd en de impact van de media wordt kritiekloos aanvaard - waardoor de school hoe langer hoe minder een sociaal ontwikkelende rol speelt (los van de vrienden die er gemaakt worden). Onderwijs wordt ingevuld op de door ons systeem (doelende op het westerse systeem) meest functionele waarde: de markt. En zelfs dat is volgens velen nog niet ver genoeg doorgedreven. Het onderwijs is nog véél te weinig marktgericht, roepen ze dan. In zekere zin heeft men hier geen ongelijk, maar door dit bijna kritiekloos door te voeren (met dank aan het Bologna akkoord), ga je alleen maar meer en meer “slaven” kweken. Klaargestoomd om te gaan werken en bij te dragen tot de levenskracht van het systeem. Waarden, normen, moraliteit... Het zijn allemaal verouderde zaken die enkel zaak zijn van de kerk en enkele vrijzinnige “moraalridders”. Doordat het denken over moraal wordt uitgeschakeld, krijgt de conservatieve, protectionistische tak meer impact omwille van haar zéér simplistische common sense moraal. Zij vecht daarnaast haar strijd uit tegen de economisch-liberale tak die niet bevreesd is van hier en daar een (figuurlijk) lijk en utilitaristisch opportunistendinken. Terwijl beroepen de socialistische instanties zich op liefdadigheids-politiek en herleiden ze het maatschappelijke gebeuren tot een puberale farce. De vrijdenkende -niet de vrijzinnige- humanistische tak staat van aan de kant toe te kijken en wordt vaak ‘uitgelachen’ net omdat ze politiek niet georganiseerd is. Net als de politiek en zelfs mede hierdoor, wordt het onderwijs op alle niveaus verschrikkelijk verkeerd (als in: gekleurd) ingevuld, zowel kleuter- als basis- als secundair als hoger. Er zijn zeer zeker goede basisattitudes en -idealén, maar ze staan in dienst van een bijna anti-humanistisch systeem (hoewel dit zeer cru gesteld is natuurlijk).

Onderwijs en media spelen elk hun rol in het ontwikkelen van een vrijheidsbeeld, net als politiek en economie dat -minstens evenveel, zij het minder expliciet- doen, terwijl het recht alle besluiten hierover op papier zet. Dat vrijheidsbeeld wordt echter niet uitgedaagd, het wordt ontwikkeld en voorgehouden als enige mogelijke vrijheidsopvatting, als enige juiste of -erger nog- als meest ontwikkelde (in vergelijking met andere culturen). Onze opvatting van vrijheid is er echter één van conformisme, van slaafsheid en van onderdrukking. Dit wordt niet zozeer duidelijk in de mogelijkheden en keuzes die we in de Westerse Wereld kunnen maken (want die zijn er te over), maar wel in onze intellectuele afstomping. De mens zijn menselijkheid wordt aan banden gelegd. We zijn ondergeschikt aan de normaliteit, aan de burgerlijkheid, aan “wat hoort” en “wat kan” - allemaal volgens hoe ons systeem dat bepaalt, zowel economisch, als politiek, als juridisch, als mediatiek, als opvoedkundig. Dit alles vormt onze cultuur, onze mentaliteit, onze wereld, gedragen door onze geschiedenis en biologische / fysiologische beperkingen.

Waar ik voor sta, waar ik voor pleit, waar ik van droom, is een werkelijk vrije wereld. Woorden die al eeuwen geuit worden, dit is niet nieuw. Al van bij den beginne droomt men van die werkelijke vrijheid, maar telkens opnieuw is die droom beïnvloed door de particuliere tijdsgeest en -ruimte. De essentie blijft echter dezelfde: die van vrij onderzoek, vrijheid van geest en vrijheid van denken. Zaken die in onze cultuur niet, of te weinig, gestimuleerd worden. Zaken die in onze cultuur geen kans krijgen omwille van de te idealistische insteek en de te weinig pragmatische en functionele bruikbaarheid. Het is echter de kunst een functionele en pragmatische invulling te geven aan deze idealen die voornamelijk van humanistische (i.e. menselijke) aard zijn. Maar voor die kunst is er, net als vele andere kunsten, geen plaats meer. We stevenen af op een hyperrationele wereld die onze capaciteiten inperkt tot instrumentele rationaliteit, instrumentele creativiteit en instrumentele fantasie. Laten we allemaal in het gareel blijven lopen en eens treurig zuchten als we een afvallige zien wegwijnen, maar ons nadien vooral niet te veel aan trekken van de diepere betekenissen en mogelijkheden waartoe de mens zéker wel de capaciteit heeft. Onze levensstandaard, welvaart en verlichtingsidealen zijn tot op het niveau uitgewerkt dat ons de kansen en mogelijkheden biedt om die intellectuele reis te ondernemen - dat kan je niet zeggen van plaatsen op de wereld waar mensen omkomen van ziekte, honger en andere miserie. Wat doen wij? We verzaken eraan. We doen ons tegoed aan leeg en hersenloos vertier. We geven onze vrijheid op om ons systeem zichzelf keer na keer te laten bekrachtigen. We binden onszelf in omwille van materieel geluk en praten het goed door -zéker niet altijd ten onterechte- excuses te verzinnen als "ik heb een zware dag gehad", "ik stort geld voor het goede doel" en "iedereen leeft toch zo, een mens moet aan zichzelf denken". Dit is materialistische luxepraat, terwijl onze luxe net zit in de mogelijkheid ons te verdiepen en verfijnen in het intellect met als doel onze samenleving genietbaar en leefbaar te maken. Dit kan niet zonder contact met andere culturen, door op een actieve manier aan pluralisme te doen en door ons eigen systeem op hyperkritische manier in vraag te stellen. En zoals de uitspraak het wil: "begin eerst bij jezelf". Eens je dat tot op zekere hoogte bereikt hebt (want je bent nooit 'af'), is op zéér vernietigende wijze uithalen naar het zichzelf steeds bekrachtigende systeem de beste manier om verandering teweeg te brengen. Maar vergeet vooral jezelf niet steeds weer op de hoogte te brengen van sociale veranderingen, andere culturen en nieuwe kennis, je hele leven lang. Mensen maken altijd fouten en niemand is zonder "lelijke" eigenschappen, maar dat mag geen excuus zijn om niets te doen en je leventje te leiden alsof er niets aan de hand is.

Ik spreek nu vanuit een vrijheidsideaal dat ik kunnen opbouwen heb door mijn zeer luxueuze leven en heb nog zoveel te zien, leren en voelen, waardoor mijn strijd zich telkens opnieuw zal verplaatsen en aanpassen. In armoede en leed zal vrijheid niet mijn grootste zorg zijn, maar dat is een aspect dat in deze tijd- en ruimte-context (nog) niet van toepassing is. Dus maak ik zoveel mogelijk gebruik van alles rondom me om mijzelf te ontwikkelen en van mijzelf een beter mens te maken. Het aanvechten van het systeem zal echter de essentie blijven van mijn leven. Het is een systeem dat mensen in een ruim gareel

laat lopen waar de mogelijkheden voor vele historische figuren ondenkbaar zouden zijn, zoveel is zeker. Maar het is een systeem dat zichzelf beschermt door de reactie op te wekken bij zijn "slaven" dat het aanvallen van dit systeem ronduit belachelijk, irrationeel en reactionair zou zijn. Een systeem dat hier psychologische wanhoop veroorzaakt en de hele wereld voor de rest -grotendeels- in de kou laat staan, tenzij er wat bij te winnen valt. Een systeem dat intellectuele vrijheid inbindt en vrij onderzoek aan banden legt, met als hoogste waarden "efficiëntie", "rendabiliteit" en "(instrumentele) rationaliteit". Dit systeem moet vallen. De intellectuele vrijheid in het vaandel met als éenige reden: méér menselijkheid, niet alleen individueel, maar ook sociaal.

Een dergelijk essayistisch pleidooi maakt zich schuldig aan heel wat ongenueanceerde standpunten en staat vanzelfsprekend niet neutraal. Het is hier echter niet de bedoeling geweest een polemische redevoering uit te vechten, noch om een academisch abstract te schrijven of een diepgaande filosofie te ontwikkelen. De niet-werkbaarheid van vele dromerijen die hier worden beschreven, is me bekend, maar dat maakt ze niet minder waard er naar te streven. Het opgeven van idealen die op een eerste zicht niet praktisch, toepasbaar of haalbaar genoeg zijn, daar bezondigt ons systeem zich net té veel aan - het zou de ironie zelve zijn, moest ik hier blindelings aan participeren.

Joris Luyckx

De valkuilen van een te simpel wereldbeeld

Hieronder kunt u een artikel van de hand van Anna de Bruyckere lezen waarin ze een aantal zaken tegelijk oppakt. Grofweg zijn dat: een fenomeen dat Alain Finkielkraut ‘radicale politiek’ noemde; de kritiek op die soort politiek en op diens veel te simpele voorstelling van hoe de wereld in elkaar zit; en de casus van vrouwenemancipatie. Dat alles mixt ze met wat filosofische speculatie en zo komt ze tot een aanbeveling voor kritisch denken—jaja, alles in één!

In dit essay – in de vorm van een persoonlijke verkenning van het onderwerp – bespreek ik een krantenartikel over radicale politiek, waarin filosoof Sebastien Valkenberg deze politiek probeert aan te vallen middels de casus van vrouwenemancipatie. Ik probeer vervolgens aan te tonen dat Valkenberg ironisch genoeg het idee van radicale politiek aanvalt, maar in feite minstens ten dele het wereldbeeld van die radicale politiek onderschrijft. Dit wereldbeeld uit zich onder andere in een te simpele visie op macht en structurele factoren die werkzaam zijn in de samenleving. Ik bied een alternatief model aan, en betoog dat juist dit wereldbeeld de wortel van het kwaad is. Het terechte afwijzen van radicale politiek mag er vervolgens immers niet in resulteren dat we bepaalde problemen helemaal niet aanpakken doordat we aspecten verbonden met de radicale politiek over het hoofd (willen) zien. De conclusie neemt daarom de vorm aan van een waarschuwing voor een valkuil in ons denken: het is niet omdat *de overheid* ergens niet met *simpele maatregelen* iets aan kan doen, dat een probleem niet bestaat!

Krantenartikel van Valkenberg

Deze zomer schreef filosoof Sebastien Valkenberg onder de titel “Radicale politiek als vuilnisdienst” in het Nederlandse dagblad Trouw een commentaar op een welbekende casus in de strijd voor vrouwenemancipatie: hoe de arbeidsparticipatie van vrouwen verhogen, in het bijzonder in de hogere regionen van het bedrijfsleven, de overheid en de wetenschap?

Hij uit kritiek op denkers in de lijn van eurcommissaris voor justitie en mensenrechten Vivianne Redding en de organisatie Women on Top, waar econoom en opiniemaker Heleen Mees aan verbonden is. Waar de eurocommissaris onlangs dreigde met quota omdat andere maatregelen om vrouwen aan de top te krijgen, te traag effect zouden sorteren, legt Valkenberg haar als verklaring die van Heleen Mees in de mond. Mees wijst op ‘zachte factoren’ als groepsdynamiek en het ontbreken van rolmodellen, onderdelen van het zogenoemde glazen plafond voor de slechts langzame correctie van het kleine aantal vrouwen aan de top.

Valkenberg wil met zijn analyse van de casus, waarin hij ook critici van het glazen plafond behandelt, komen tot een illustratie van wat Alain Finkielkraut noemde “radicale politiek”—een fenomeen dat volgens die laatste aanvang nam in het werk van Rousseau, hoogtij vierde onder communistische regimes, en dat Finkielkraut rekent tot een kwalijk fenomeen van onze tijd.

Die radicale politiek bestaat in de gedachte dat de politiek – de overheid – alle problemen kan oplossen – vandaar Valkenbergs ‘vuilnisdienst’ uit de titel van het artikel. De volgende stap van de filosoof bestaat erin Mees’ positie

te karakteriseren als precies thuishorend in de radicale politiek. Ze zou immers de ongelijke positie van vrouwen verklaren in termen van eendimensionale onderdrukking waar de overheid iets aan moet doen, ongeacht of de vrouwen in kwestie wel of niet tevreden zijn.

Valkenberg verslikt zich echter in deze afleiding; het is een *non sequitur*. Het feit dat Mees duidt op structurele factoren die de gang van vrouwen naar de top belemmeren, wijst er immers geenszins op dat ze aanneemt dat het geheel van structurele factoren, kortweg de structuur, overzichtelijk is, en aldus kan worden getypeerd in termen van onderdrukking, of van expliciete dominantie en subordinatie. Ook zegt het geenszins dat ze zou pleiten voor overheidsingrijpen.

Simplistisch vs. genuanceerd machtsmodel

Valkenberg neemt als stille premisse een gesimplificeerd machtsmodel aan, waarin er twee of meerdere partijen zijn die een ongelijk deel van de macht bezitten, waarbij macht de eigenschap is die de bezitter in staat stelt eenzijdig haar duidelijk gedefinieerde wil op te leggen aan anderen. Het is echter geenszins noodzakelijk zich te beperken tot dit soort schetsen. Het is mogelijk te erkennen dat er structurele factoren werkzaam zijn zónder te vervallen in een gesimplificeerde analyse van macht, en daarmee van problemen en oplossingen.

Michel Foucault is een van de bekendste aanjagers van zulke genuanceerde analyses. Verbeterde postmodernisten-jagers (“dood aan de PoMo’s!”) hoeven niet meteen naar pijn en boog te grijpen; Foucaults algemene opmerkingen omtrent macht zijn niet enkel door verfoeide postmodernisten, maar door allerhande filosofen en sociale wetenschappers opgenomen en – bovenal – verrijkt. Ze vinden een vruchtbare toepassing in veel andere domeinen, van de sociologie (Thomas Wartenberg) tot de wetenschapsfilosofie (Joseph Rouse).

De kern van de dynamische machtsanalytiek, de noemer waaronder ik ideeën van de bovengenoemde denkers samenvat voor mijn huidige doeleinden, is dat macht géén statisch individueel bezit is, maar een eigenschap van een netwerk. Macht is niet zozeer kracht, maar eerder een resultaat van specifieke omstandigheden. Omstandigheden moeten niet zozeer als een decor of achtergrond worden gezien; ze omvatten andere personen, hun wensen en verlangens, (sub)culturen en hun gewoontes en waardenpatronen, materiële aspecten zoals instrumenten en beschikking over geldelijke middelen. Mensen die ‘de macht hebben’, hebben dit dus gedeeltelijk te danken aan eigen inspanningen, maar ook aan processen op meso- en macro-niveau die de blinde stroom vormen waarop hun eigen projecten meevaren.

Gevolgen van een dynamische machtsanalytiek

Deze dynamische machtsanalytiek heeft een aantal gevolgen. Ten eerste betekent het dat macht overal en altijd aanwezig is – iets wat we in het dagelijks leven intuïtief aanvaardbaar lijken te vinden. We spreken immers geregeld over de balans van macht tussen actoren die moeilijk in het gesimplificeerde model passen, zoals de natuur, niet scherp gedefinieerde groepen, instituties waar niemand kan worden aangewezen als de *master mind*...

Ten tweede betekent het ook dat iedereen 'de macht heeft' om zich te verzetten tegen situaties die hem of haar tegen de borst stuiten. In een analyse van de machtsverhoudingen in een klaslokaal (zie Foucault) is het niet reëel om te veronderstellen dat enkel de leraar macht heeft, in dezelfde wijze als hij een vest kan dragen: het is ontegenzeggelijk van hem en enkel met hem verbonden. Het gebrek van een dergelijke visie blijkt bijvoorbeeld als we kijken naar conflictsituaties. Heeft de leraar hier opeens het vest uitgetrokken? Heeft hij nog één arm in een mouw? Wanneer is het kledingstuk gaan schuiven? Veeleer moeten we bij het begrijpen van en handelen in conflictsituaties andere factoren dan enkel 'het vest' van de leraar in ogenschouw nemen, zoals de dynamiek tussen de leerlingen, ander personeel, buitenschoolse factoren, gebrekkig of luxueus leermateriaal... Een van de belangrijkste troeven van leerlingen, om een voorbeeld te geven, komt voort uit de ruimtelijke organisatie van de meeste klaslokalen. Door te werken met een schoolbord en een meester tegenover de leerlingen, is de leraar kwetsbaar en de leerling onbekeken op het moment dat de eerste op het bord wil schrijven.

Ten derde betekent het echter ook dat verzet (in negatieve zin: door zich te bevrijden van als akelig ervaren invloeden uit de omgeving, of in positieve zin: door zich toe te leggen op het realiseren van eigen doelen, dus tegen de status quo) nooit kan resulteren in absolute vrijheid. Er zullen immers altijd omstandigheden zijn, die beperkingen vormen op wat wij zelf willen en kunnen, om de simpele reden dat 'wij' niet alles en iedereen omvat en we dus altijd geconfronteerd blijven met mensen en dingen buiten en los van ons. (In de context van dit essay moet ik helaas voorbijgaan aan de positieve, productieve effecten van omstandigheden.)

Een te simpel wereldbeeld: onmogelijk en onwenselijk

Ironisch genoeg hebben Valkenberg en de radicale politiek die hij aanvalt, in het bovenstaande een belangrijke gemeenschappelijke fout. Het simpele machtsdenken dat Valkenberg tentoonspreidt wanneer hij Heleen Mees verkeerdelijk – of op zijn minst onzorgvuldig – een aantal premissen toeschrijft, is namelijk ook een primair kenmerk van wat hij in zijn artikel bestrijdt, de radicale politiek.

We moeten ons immers afvragen wat voor wereldbeeld er aan een overheid als vuilnisdienst, om Valkenbergs karakterisering te gebruiken, ten grondslag ligt. Het gaat, om in de metafoor te blijven, uit van een duidelijk onderscheid tussen wat gewenst en ongewenst is, en van overzichtelijke handelwijzen om zich van de ongewenste elementen te ontdoen. Het wegnemen van die laatste en

het opslaan ervan buiten ons gezichtsveld is voldoende om problemen op te lossen.

Het vergt geen wijsheid of jaren onderwijs om te weten dat de wereld niet op deze manier in elkaar zit. Er is, om te beginnen, al geen sprake van een centrale autoriteit die een *god's eye view* kan aannemen op onze wereld – laten we de actor die zo'n blik zou hebben, voor het gemak dan inderdaad maar een god noemen. Almacht en alwetendheid zijn goddelijke eigenschappen, maar die vinden geen belichaming in ons, niet-goden. Volledige kennis – over wat afval is en wat niet, en waar en hoe de vuilnisdienst ons van afval kan ontdoen – bestaat dus niet in onze dagelijkse omgeving.

Bij gebrek aan een god zijn we aangewezen op ons aller gezamenlijk oordeel. Dit oordeel heeft echter aan feitenkennis als basis niet genoeg. We merken zojuist al op dat deze, gegeven onze kenvermogens, per definitie onvolledig is. Daarbij – of wellicht: 'daardoor', hoewel ik deze discussie verder terzijde wil schuiven – komt dat een vuilnisdienstbeleid immers een niet te onderschatten evaluatieve component heeft. Wat vinden we de belangrijkste criteria om te bepalen of iets afval is? Wat willen we met ons afval doen? Wie moet de zwaarste lasten van onze vuilnisdienst dragen?

Bovendien werken we voor het gemak de veronderstelling even niet verder uit dat het overhevelen van alle autoriteit op een verstandig en billijk geachte elite, waarmee een imperfecte (want almachtige en alwetende, maar niet al goede) god in het leven wordt geroepen, ook nog eens nefast is voor de zelfredzaamheid en vrijheid van mensen. Dit toont niet alleen de onmogelijkheid maar ook de onwenselijkheid van het mens- en wereldbeeld waarop radicale politiek gebaseerd is.

Cultuur- en wetenschapsfilosofische speculaties

We kunnen speculeren over of en hoe het fenomeen van radicale politiek verband houdt met de opkomst van de moderniteit. Meerdere denkers wijzen op een verandering in ons denken. Bruno Latour (1991) wijst erop dat we sinds de moderniteit (hoewel hij skeptisch is over deze tijdsaanduiding) ons denken steeds verder proberen te systematiseren. Een van de middelen is het categoriseren van de wereld in termen van subject en object. Daardoor bereiken we ongekende techno-wetenschappelijke hoogten. We verliezen echter – wellicht bevangen door een hoogteziekte die de dagelijkse realiteit, ons uitgangspunt, doet vergeten – de gevoeligheid om nog op een verstandige manier met juist die alledaagse complexiteit om te gaan. De *clean cuts* die we bewerkstelligen en die vervolgens dienen als onderzoeksmateriaal dienen in klinische omgevingen, veronderstellen we ook aanwezig te zijn daarbuiten, maar de alledaagse werkelijkheid laat zich niet zo gemakkelijk temmen met het klinische instrumentarium.

John L. Mackie is een wetenschapsfilosoof die werkt rond causaliteit, en uit zijn werk kunnen we een intuïtief aanvaardbare verklaring afleiden voor dat fenomeen. De traditionele visie van Hume hanteren de meesten van ons (mezelf inclusief) voor alledaagse redeneringen: als x plaatsgrijpt op een moment in de tijd voor y en x is een voldoende voorwaarde voor het gebeuren van y , dan

is x de oorzaak van y. Mackie toont echter dat niet elke oorzaak (of wat wij als oorzaak oormerken), ook een voldoende voorwaarde is. Immers, branden kunnen veroorzaakt worden door kortsluiting. Kortsluiting alléén veroorzaakt echter geen brand; daartoe moet er ook voldoende zuurstof en brandbaar materiaal zijn. De oorzaak-gevolgrelatie is zelden gemakkelijk houdbaar in wisselende omgevingen. Contexten vervullen een belangrijke bespoedigende of remmende rol in de relatie tussen twee factoren. Dit verklaart waarom zekere technowetenschappelijke vindingen moeilijk toepasbaar zijn buiten een omgeving die zeer strikt wordt gecontroleerd – een klinische omgeving dus. Latour besteedt uitvoerig aandacht aan het beschrijven van de hybride die omgeving en kennis in zijn ogen zijn (in zijn werk uit 1999 zijn er een paar heldere essays hierover te vinden).

Susan Sontag (2000) plaatst de geest van de opmerkingen van Mackie opnieuw in het bredere perspectief dat ook Latour (1991) zich al aanmat. Zijdelings karakteriseert ze ons denken sinds de moderniteit bijna volledig op simpele en bovenal makkelijk manipuleerbare relaties gericht is geworden. Elk lijden, elk probleem dat ons treft, maakt ons machteloos zolang we het niet kunnen behandelen als een poppenspeler een pop.

Ze wijst erop dat we ons zo ontdoen van een zingevende (of -vragende) dimensie van het omgaan met lijden. Wat in deze context echter relevanter is dan dat, is dat Sontag hiermee een mens- en wereldbeeld lijkt te ontvouwen dat gekant is tegen te vereenvoudigde voorstellingen van zaken waarvan we niet meer inzien dát we ze vereenvoudigd hebben – aan de zijde van Latour en Mackie (die laatste gelooft overigens wel in (de kenbaarheid van) een deterministische wereld, hoewel deze premisse niet noodzakelijk is voor de houdbaarheid van zijn causaliteitsfilosofie).

Bovendien verzet ze zich tegen het idee dat we, enkel als we totale, onuitgedaagde macht hebben, in staat zijn om de dingen en mensen om ons heen te veranderen. Ook – of wellicht: *juist*, gegeven de productieve effecten van beperking – in de complexe alledaagse context hebben we ‘macht’ of invloed. Dat deze niet gelijk staat aan de haast ongelimiteerde invloed van een keu op een biljartspel – merk ook hier het belang op van luchtweerstand, de randen van het spel... – maar eerder te vergelijken is met kleine veranderingen in grote raderwerken, is geenszins een ontkenning van onze vrijheid en verantwoordelijkheid. Integendeel, een genuanceerder beeld van de systemen waarin we opereren, stelt ons in staat om onze vrijheid en verantwoordelijkheid beter te dragen en gebruiken.

Wat de wereld niet is

Wat Latour, Mackie en Sontag overheen hun zeer verschillende contexten en uitgangspunten bindt, is de uitdaging die ze stellen voor het simplistische wereldbeeld van de radicale politiek. Ook wordt, specifiek, Valkenbergs behandeling van de casus van vrouwenemancipatie, uitgedaagd op deze gronden. We gaven eerder al een aantal redenen waarom we radicale politiek zowel onmogelijk als onwenselijk achten. De cultuurfilosofische gedachten wijzen ons echter op een volgende valkuil. In de haast om radicale politiek af te wijzen, hebben we daarmee nog

niet het wereldbeeld afgewezen dat eraan ten grondslag ligt. De gespletenheid van Valkenbergs stuk is daarvoor een mooie illustratie. De bewustwording en afwijzing van het wereldbeeld is nodig, hoofdzakelijk om denkfouten te vermijden en aldus neigingen om toch op te schuiven naar radicale politiek te onderdrukken.

Gegeven alles wat hierboven staat, moeten we de volgende onderwerpen opnieuw in ogenschouw nemen. Wat is de juiste rol van de overheid? Bij deze vraag denken we terug aan de onmogelijkheid van wat we goddelijk noemden, zich te manifesteren in (groepen) mensen: (groepen) mensen zijn niet almachtig, alwetend en – boven alles – algoed. Aangezien enig welke bestuurder primus/-a inter pares is, heeft ook deze een eigenbelang waarbij een te machtige positie ongetwijfeld verleidt om deze belangen te plaatsen boven een moeilijk te definiëren gemeenschappelijk belang (of om het eigenbelang gelijk te stellen met het gemeenschappelijk belang). Het is geen verrassing dat ook vandaag de dag sommige (delen van) overheidsdepartementen, op eender welk niveau, zich wagen aan goddelijke aspiraties.

Wat precies dan wél de aangewezen manier is om zaken te regelen die grotere groepen mensen aangaan, is in het bestek van dit essay een onderwerp voor anderen en andere stukken. Belangrijk daarbij is dat we ons bewust blijven van twee zaken: de complexiteit van de alledaagse werkelijkheid en onze eigen beperkingen inzake mogelijkheden, kennis en morele oordeelkunde.

Wat we bovendien kunnen en moeten beseffen, is te illustreren aan de hand van Valkenbergs drogredenering wat betreft de positie van Heleen Mees, maar gaat, vermoed ik op dit moment, op voor elk langlopend probleem. Wat we moeten beseffen, is het volgende: het is niet omdat *de overheid* er niet *met simpele maatregelen* iets aan kan doen, dat een probleem niet bestaat of mag worden ontkend. Valkenberg is juist in zijn skeptische houding tegenover van overheidswege ingestelde quota voor vrouwen in topfuncties. Zijn drogredenering toont echter precies dat daarmee Mees' zeer terechte tussenkomst *niet* onderuit wordt gehaald. Haar opmerking betreft een genuanceerder beeld van de situatie, een situatie die überhaupt niet te verbeteren is met een eenvoudige *deus ex machina*, ongeacht of die van overheidswege of van elders komt. Niettemin zijn er zwaarwegende redenen om aan te nemen dat de huidige machtsverhoudingen op de (hogere) arbeidsmarkt nog steeds, zij het subtieler, in het nadeel van vrouwen uitvallen. Het emancipatievraagstuk is niet op te lossen als men *enkel* blijft denken in termen van een onderdrukker en een onderdrukte, van sabotages en bewust nagestreefde doelen.

De valkuil

Met andere woorden, we moeten een aantal zaken scheiden. Ten eerste de vraag wie wel of niet gelegitimeerd kan ingrijpen. Ten tweede met welke middelen en hoe gemakkelijk kan worden ingegrepen. Maar deze vragen hebben geen betrekking op de vraag of een probleem reëel is of niet. Dát is juist één van de valkuilen van de radicale politiek: het niet aanpakken van het probleem staat dan gelijk met het intrekken van de geboorteakte of het bewijs

van bestaan ervan. Wat níet wordt aangepakt, bestaat niet. Deze valkuil is reëel, ook in de politieke wereld van vandaag die zowel aan liberale als aan confessionele en socialistische zijde verhalen opdist over eigen verantwoordelijkheid die niet zelden gelijkstaan aan de ontkenning van structurele factoren en de noodzaak om hier als gemeenschap – let op het verschil tussen overheid en gemeenschap – iets aan te doen.

Vraagstukken als vrouwenemancipatie en -participatie zijn echter te belangrijk om via zo'n valkuil van het toneel te verdwijnen. Overigens geldt dit, zoals ook eerder gezegd, voor vele langlopende problemen, en ik vermoed in het algemeen voor alle problemen die zich bevinden op de klassieke breuklijn "wel-of-niet-oplossen-met-overheidsingrijpen". Om de ernst van deze problemen en de noodzaak van het zoeken naar een oplossing niet als kinderen met het sterk vervuilde badwater weg te gooien, moeten we sterker bewust zijn van deze tendens in ons denken.

Anna de Bruyckere

Bronnen en verwijzingen

Alain Finkielkraut, *Dubbelzinnige democratie*, 2004

Michel Foucault, *Discipline, toezicht en straf*, 1975

Bruno Latour, *Nous n'avons jamais été modernes*, 1991

Bruno Latour, *Pandora's Hope. Essays on the Reality of Science Studies*, 1999

John Mackie, *The Cement of the Universe. A Study of Causation*, 1974

Susan Sontag, *Regarding the Pain of Others*, 2000

Sebastien Valkenberg, *Radicale politiek als vuilnisdienst*, dagblad Trouw, 3 augustus 2010

De zin van het sociaal contract

In een artikel van 'Neohumanisme', het lijfblad van de partijonafhankelijke, liberale studentenvereniging LVSV (lvsvent.be/neohumanisme), poogde Arno Morsa de grond onder de voeten van het zogenoemde sociaal contract weg te vegen. Volgens de sociaal contract-theorie hebben mensen een deel van hun (negatieve) vrijheid afgestaan aan een soevereiniteit (meestal de overheid) in ruil voor sociale orde. Morsa's naamgenoot, Arno Van den Hende, is niet akkoord met de veronderstellingen en gevolgtrekkingen van de LVSV'er en wijst op cruciale fouten in zijn analyse.

In een artikel uit Neohumanisme, getiteld: "De onzin van het sociaal contract" geeft Arno Morsa kritiek op het sociaal contract denken dat zelfs de dag van vandaag nog gebruikt wordt "om te rechtvaardigen dat de burger willens nillens aan de overheid moet gehoorzamen". Hij meent dat dit soort denken al lang achterhaald is en geeft enkele gedateerde kritieken waarbij hij geen rekening houdt met modernere theorieën.

Allereerst wil ik erop wijzen dat een sociaal contract niet hetzelfde is als een contract zoals men dat kent in de economische en juridische sector. Waar deze laatste voornamelijk juridisch bindend is, beslaat het sociale contract het morele domein. Het contract is eerder een uitdrukking van een bepaalde (plichts)ethiek dan een effectieve overeenkomst die in alle vrijheid tussen twee of meerdere partijen wordt gemaakt.

Er is inderdaad geen fysiek document dat ondertekend werd (buiten enkele uitzonderingen) zoals bij gewone contracten, maar dat is helemaal geen bezwaar zoals Morsa dat laat uitschijnen. John Locke spreekt over een stilzwijgende toestemming, maar dit is uiteraard niet zo een bevredigend antwoord. Maar Morsa lijkt niet verder te gaan dan deze vorm van het sociaal contract, terwijl er nochtans een veel modernere variant is, namelijk die van de hypothetische toestemming (zoals voor het eerst bedacht door de verlichtingsfilosoof Immanuel Kant) of het hypothetisch sociaal contract, dat uitgewerkt werd door de Amerikaanse politiek filosoof John Rawls, die hiermee bewees dat sociaal contract denken alles behalve dood is. En aangezien het hier een hypothetisch contract betreft, is er ook geen nood meer aan instemming. Maar wat maakt dan dat zo een hypothetisch contract te prefereren is boven een echt contract?

Meestal gaan wij ervan uit dat als twee partijen vrijwillig een overeenkomst sluiten, dit eerlijk en rechtvaardig is. Maar in de realiteit ligt dat natuurlijk anders, de ene partij heeft bijvoorbeeld meer kennis van zaken of is een betere onderhandelaar en kan op die manier de tegenpartij onder druk zetten (*bargaining threat*) of misleiden. Zelfs als de tegenpartij er dan bewust en vrijwillig mee instemt kan je hier moeilijk spreken over een eerlijke deal.

Maar stel je een contract voor tussen partijen die elkaars gelijke zijn in termen van macht en kennis. En stel je voor dat het onderwerp van dit contract geen gewone overeenkomst is, maar de principes om onze levens samen te organiseren, om onze rechten en plichten als burgers toe te wijzen. In een contract onder deze omstandigheden zou geen plaats zijn voor dwang, misleiding of andere oneerlijke voordelen. Zo een contract zou werkelijk rechtvaardig zijn.

Dit is waar Rawls' *veil of ignorance* gedachte-experiment om draait: een hypothetische (want geen reële) overeenkomst in een oorspronkelijke positie van gelijkheid. De *veil of ignorance* zorgt ervoor dat deze gelijkheid in stand gehouden wordt en niemand een oneerlijk voordeel kan halen.

"The irony is that a hypothetical agreement behind a veil of ignorance is not a pale form of an actual contract and so morally weaker thing; it's a pure form of an actual contract, and so a morally more powerful thing." (Michael Sandel, *Justice*, 2010)

Het sociaal contract dat hieruit volgt is een eerlijke en dus rechtvaardige regeling voor de samenleving en omvat onder andere de basisrechten en vrijheden van de mensen en enkele secundaire principes om ook een rechtvaardige verdeling te krijgen op socio-economisch vlak.

Enkele opmerkingen hier nog bij. Ten eerste: Rawls gaat uit van een positief vrijheidsconcept (de mogelijkheid tot handelen) in plaats van een negatief (zo weinig mogelijk grenzen of beperkingen). Dit laatste leidt immers net tot onrechtvaardige situaties die hij wil voorkomen. Ten tweede: Rawls, als kantiaan, ontwikkelt zijn sociaal contract als methodologie waarbinnen de rechten en plichten bepaald worden, anders dan zomaar enkele basisprincipes als dogma's te aanvaarden. Op deze manier zijn deze ook voor verandering vatbaar.

Arno Van den Hende

Essentialisme in het islamdebat

Het islamdebat in België is verworden tot een notoire loopgravenoorlog. Islamcritici beweren dat de islam in essentie een versteende godsdienst is, die onmogelijk kan passen in onze samenleving, terwijl multiculturalisten van mening zijn dat men niet zomaar kan spreken over een essentie van de islam, dat dé islam niet bestaat. Aldus lijken eeuwenoude filosofische discussies over essentie en existentie een rol te spelen in het debat. Jonathan Sadaune legt uit waarom hij dat onterecht vindt.

Er zijn van die debatten waarin opponenten geen oor meer hebben voor elkaars argumenten, langs elkaar heen praten en hun boodschap steevast verpakken in scheldproza. Het islamdebat in België biedt daarvan zeer treffende illustraties. Zo noemt Jan Blommaert Etienne Vermeersch 'een idioot', zegt Herman De Ley dat Benno Barnard en Geert Van Istendael beter 'aan hun cafétoog' waren blijven hangen, verwijt Mia Doornaert De Ley vervolgens 'stalinistische truken van de voor' te gebruiken en beschimpt Wim van Rooy Rik Pinxten wanneer hij het heeft over 'doordrivende antropologie met goedbedoeld geklets en eerlijk gemeente *Bond-zonder Naam-wijsheid*'. En dan hebben we het nog niet gehad over de bedreigingen en oeverloze donderpreken van Wim van Rooy's persoonlijke Thomas Huxley ('Darwin's bulldog'), zijn zoon Sam. In die zin heeft Blommaert gelijk wanneer hij beweert dat islam in België al jaren een voorwerp van entertainment is geworden.

Aanvankelijk dacht ik dat de 'apocalyptische scheiding der geesten' in dit debat te wijten was aan een gebrek aan filosofische diepgang. Niemand zette het filosofisch kader uiteen waarin zijn analyse gefundeerd was. Het werd als evident geponeerd en vervolgens was men erdoor verwonderd dat mensen er anders over konden denken. Ik dacht dat een open discussie over cultureel essentialisme een verademing zou betekenen in het islamdebat. Maar nu ben ik een totaal andere mening toegedaan. Het gaat in het islamdebat niet over het (niet-)bestaan van dé islam, noch over de vraag of de islam al dan niet een essentie heeft. In deze tekst zal ik proberen te verduidelijken waarom ik tot dit standpunt gekomen ben.

Eerst zal ik echter de voor deze tekst relevante standpunten van multiculturalisten en islamcritici beknopt schetsen. Wat betreft de islamcritici, zal ik vooral focussen op de opvattingen van Wim van Rooy¹. Daarna zal ik dieper ingaan op zijn essentialisme. Ik zal betogen dat 1) in het islamdebat bestaanskwesies en discussies over het bestaan van essenties naast de kwestie zijn, 2) er problemen zijn met van Rooy's verdediging van het essentialisme, 3) zelfs al zouden essenties bestaan, dit nog altijd niet zijn gehele discours rechtvaardigt en 4) hij op één punt intellectueel oneerlijk is. Ten slotte zal ik het hebben over de houding waarmee het debat verder gevoerd zou moeten worden.

Multiculturalisten en islamcritici

Multiculturalisten beweren dat de theorie van de botsing der beschavingen van Huntington na 9/11 meer en meer de bril geworden is waardoorheen naar de islam gekeken wordt. Daardoor maken velen volgens hen de fout om maatschappelijke problemen enkel culturalistisch te benaderen, en geen oog te hebben voor socio-economische of politieke factoren. Er zijn uiteraard problemen waarbij moslims betrokken zijn, maar het is te kort door de bocht

al deze problemen aan het oorlogszuchtige karakter van de Koran te wijten. In die context stellen ze dat '[d]e precaire socio-economische status van minderheden een veel betere graadmeter [is] voor het voorspellen van criminaliteit dan cultuur'². De meeste problemen zijn er door de structuur van onze samenleving, die moet veranderen opdat de situatie voor leden van minderheden niet langer uitzichtloos zal zijn. Belangrijk hierbij is dat men oog heeft voor hun gevoeligheden (zoals de hoofddoek, gescheiden zwemuren...), hen niet te pas en te onpas schoffeert en hen als volwaardige burgers beschouwt. Wat multiculturalisten evenzeer stoort, is dat de islam steeds als een monolithisch blok wordt voorgesteld, terwijl er vandaag meer dan 1 miljard moslims zijn, verspreid over heel de wereld en de religieuze beleving van moslims in Marokko en Indonesië haast onvergelijkbaar is. Dan is het niet meer zinnig om over dé islam te spreken. Een oneliner die af en toe te horen valt, is dan ook: 'De islam bestaat niet.'

Wim van Rooy, een islamcriticus, vertelt een ander verhaal. Hij stelt dat de talloze verwerpelijke praktijken die sinds 1400 jaar in moslimlanden plaatsvinden, te wijten zijn aan de islam, die hij ziet als een politieke ideologie waarin waarden centraal staan die onverzoenbaar zijn met verlichtingswaarden. Zijn redenering is als volgt. Uit het gehele corpus van teksten die belangrijk zijn voor de religieuze beleving van de moslim (de Koran, de Ahadith, de Sharia, de Soennah, de biografie van Mohammed en andere teksten), volgt logischerwijs een inhumane praktijk. De islam heeft geen seculariseringspotentieel, in tegenstelling tot andere monotheïsmen (de Bijbel en de Torah zijn door mensen geschreven en dus feilbaar, terwijl de Koran het eeuwige en onveranderlijke woord van Allah is). Er is geen manier om tot een verlichte islam te komen, want de islam is zodanig versteend dat ze niet kan veranderen. Van zodra een gelovige niet akkoord is met een bepaald punt uit de Koran, de Sharia of andere teksten die relevant zijn voor het geloof, is hij geen moslim. Daarom vormt de islam een reële bedreiging voor onze samenleving en ondermijnt elke toegeving aan de islam (hoofddoeken toelaten, gescheiden zwemuren...) de Westerse samenleving. Ook tegenover moslimintellectuelen die zich gematigd voordoen en de brug willen slaan tussen het Westen en de islamwereld (zoals Tariq Ramadan) moet men wantrouwig staan, omdat er in de islamitische cultuur zoiets bestaat als Taqiyya, een praktijk die moslims toelaat om te liegen over hun geloof tegenover anders- of ongelovigen.

Verder vindt Wim van Rooy dat de enorme diversiteit binnen de moslimwereld niet tegen het bestaan van een essentie van de islam pleit. Hoewel hij toegeeft dat er veel denominaties en obediënties (soennisme, sjiïsme, ibadisme) zijn, vindt hij dat er wel degelijk een aanwijsbaar wezen van de islam is. Alle moslims gaan immers uit van dezelfde dogma's. Geen enkele moslim

zal bijvoorbeeld zeggen dat er een god bestaat boven Allah. Wie dat wel doet, is simpelweg geen moslim. Van Rooy verwijst vaak naar een briefwisseling³ tussen Leo Apostel en Rudolf Boehm, waarin ze kort discussiëren over het wezen van de wetenschap – het grootste deel van het twistgesprek gaat over andere onderwerpen met betrekking tot wetenschap. Apostel stelt zich daar niet-essentialistisch op, terwijl Boehm de stelling verdedigt dat de wetenschap wel degelijk een wezen heeft. Meer nog, de laatste beweert dat de wetenschap in wezen conservatief en reductionistisch is. Van Rooy interpreteert dit als een aanwijzing van het wezen van de wetenschap en zegt dat zo een aanwijzing ook voor de islam mogelijk is. Zo komt hij ertoe te stellen dat men fenomenologisch over dé islam zou kunnen spreken. Hij omarmt evenwel niet elke vorm van essentialisme: ‘Het is vanzelfsprekend dat een strikt en fundamentalistisch essentialisme ook niet vol te houden is: identiteiten en disciplines zijn via bepaalde processen altijd aan veranderingen onderhevig. Een essentie blijft echter behouden in zoverre de quintessentiële kern ervan bewaard blijft; verandert ook die in de loop van een lange duur, dan ontstaat er een kwalitatieve verandering waardoor het fenomeen (de identiteit, de wetenschappelijke discipline, het paradigma) van karakter verandert.’⁴

Een bijkomend argument dat hij gebruikt ter verdediging van zijn stelling is dat essentialisme noodzakelijk is opdat communicatie mogelijk zou zijn. ‘Indien men niet vertrekt vanuit deze stellingname is een helder gesprek ten enenmale onmogelijk omdat niemand dan nog zou weten waarover hij of zij het werkelijk heeft.’⁵

Essentie en existentie

Van Rooy heeft een punt wanneer hij stelt dat het niet onproblematisch is om boudweg te stellen dat iets niet bestaat. Je beweert immers altijd *over iets* dat het niet bestaat, dus lijkt het dat dit *iets* ook moet bestaan. Bestaan wordt als het ware altijd verondersteld wanneer men stelt dat iets niet bestaat. Met andere woorden: als iets niet zou bestaan, zou je er niets over kunnen zeggen, ook niet dat het niet bestaat. Deze redenering werd door Willard Van Orman Quine ‘Plato’s beard’⁶ genoemd. Wie zich met bestaanskwesties inlaat en dus ontologische claims maakt, moet op één of andere manier een oplossing zoeken voor dit probleem. In de geschiedenis van de filosofie zijn veel oplossingen gesuggereerd, waarop ik hier niet dieper inga, maar geen enkele oplossing werd unaniem aanvaard.

De vraag is echter of multiculturalisten het eigenlijk over bestaanskwesties hebben wanneer ze zeggen dat de islam niet bestaat. Ik denk het niet. Hun woordkeuze is ongelukkig en de uitspraak dekt haar lading niet. Het enige wat ze met die uitspraak (‘dé islam bestaat niet’) willen aangeven is dat het niet nuttig is om het te pas en te onpas over ‘dé islam’ te hebben. Dat een ongenueanceerd taalgebruik de sociale realiteit geweld aandoet. Het is niet omdat je wel degelijk in sommige gevallen over ‘dé islam’ kunt spreken dat je dat in elke context kunt doen. Een banaal voorbeeld: wanneer een moslimjongere een winkeldiefstal pleegt, hoeft dit niets met (een wezenskenmerk van) de islam te maken hebben, maar kan dit even goed, zelfs waarschijnlijker, andere oorzaken hebben. Multiculturalisten hebben het dus niet over bestaan, niet-bestaan of essenties. Ze hebben

het over de nuttigheid en reikwijdte van een bepaald concept en over genuanceerd taalgebruik. Net daarom lijkt het me onzinnig om eeuwenoude filosofische discussies over ‘bestaan’ en ‘essenties’ binnen te smokkelen in dit maatschappelijke debat.

Merk overigens op dat van Rooy's argumenten voor het bestaan van wezenskenmerken enkel betrekking hebben op taal en communicatie. Hij heeft gelijk wanneer hij zegt dat je over dé islam kunt spreken, maar dat is ten eerste niet in alle contexten nuttig en daaruit volgt ten tweede niet dat datgene waarover we menen te praten een essentie heeft. Dit laatste standpunt hangt hij aan omdat hij een essentialistische visie op communicatie heeft (nl. dat het bestaan van essenties noodzakelijk is opdat communicatie mogelijk zou zijn).

Er zijn nochtans niet-essentialistische visies op communicatie. In ‘Menselijke kennis’ (een boek dat van Rooy trouwens gelezen heeft) definieert Diderik Batens communicatie bijvoorbeeld niet-essentialistisch en zegt hij daarenboven: ‘Communicatie zou veel eenvoudiger kunnen worden bepaald, indien alle mensen, of alle leden van bepaalde groepen, dezelfde termen zouden hanteren en er dezelfde betekenissen aan zouden toekennen. In dat geval zou bovendien de communicatie steeds perfect verlopen. Maar de wereld zit nu eenmaal anders in mekaar.’⁷ Kortom, zelfs al zouden essenties bestaan, dan nog zouden mensen nooit zeker weten of ze het over hetzelfde hebben. Er is dus geen logisch noodzakelijke link tussen communicatie en het bestaan van essenties. Wanneer van Rooy zijn argument hard wil maken, zal hij minstens moeten aangeven waarom zijn invulling van communicatie te prefereren valt boven die van anderen, zoals Batens.

Bovendien zou de essentie van de islam, als die zou bestaan, zeer beperkt kunnen zijn. De dogma's die alle moslims aanvaarden vormen geen lange lijst en niet alle moslims (zeker niet de West-Europese) zijn voorstander van een strikte toepassing van de Sharia of tegenstander van verlichtingswaarden. Als een inhumane praktijk en waarden die haaks staan op die van de verlichting de essentie uitmaken van de islam, dan zou België behoorlijk weinig moslims tellen. En als België amper moslims telt, hoe kan er dan een probleem zijn met de islam?

Een volgend bezwaar tegen van Rooy's analyse is de stelling dat de essentie van de islam *aanwijsbaar* is. Hij meent dit te concluderen omdat, volgens zijn lezing van de vermelde briefwisseling tussen Apostel en Boehm, Boehm dit kon doen voor de wetenschap. Maar van Rooy's lezing van die briefwisseling is wel heel tendentius. Hij gaat voorbij aan de argumentatie van Apostel, die aantoonde dat Boehm's invulling van de wetenschap niet vol te houden is. Het is niet zo dat elke wetenschappelijke denkactiviteit reductionistisch is.⁸ Reductionisme is ook niet in alle gevallen nuttig. ‘Om een praktisch voorbeeld te noemen: wat helpt het een scheikundige te weten dat in beginsel alle scheikundige reacties vanuit de kwantummechanica kunnen begrepen worden, als hij tegelijk weet dat men slechts voor de allereenvoudigste atomen met zeer weinig elektronen rond de kern een hanteerbaar, niet te kompleks interactiemodel opstellen kan?’⁹ Een te reductionistisch beeld gaat inderdaad voorbij aan de interne dynamiek en

specificiteit van elke wetenschappelijke discipline. Op dit punt hamert Jean Paul Van Bendegem in zijn essay 'Hamlet en entropie'¹⁰. Bijgevolg is het heel twijfelachtig om ervan uit te gaan dat Boehm de essentie van de wetenschap aangewezen heeft. Het is dan evenmin evident dat dit voor de islam mogelijk is.

'Der Mensch macht die Religion' en het Taqiyya-argument

Kort samengevat komt het erop neer dat van Rooy's verdediging van het essentialisme op cruciale punten mankementen vertoont. Maar op zich is dit niet zo belangrijk omdat, zoals ik al eerder aangaf, essentialistische discussies naast de kwestie zijn in het islamdebat. Belangrijker is de vraag of een gesecculariseerde islam mogelijk is. Volgens mij, en hierin volg ik Ronald Commers en Etienne Vermeersch, is het antwoord op die vraag positief. Van Rooy ziet over het hoofd wat Feuerbach en Marx benadrukten en gebald weergegeven wordt in een citaat waarmee ook Commers zijn 'Enkele bedenkingen bij de morele dimensies van het multiculturaliteits- en islamdebat'¹¹ liet aanvangen: 'Das Fundament der irreligiösen Kritik ist: Der Mensch macht die Religion, die Religion macht nicht den Menschen.'¹² Als de meerderheid van de moslims in Europa de waarden van de democratische rechtsstaat al aanvaardt, wat zo is, waarom zou het dan onrealistisch zijn om te denken dat een moderne, verlichte islam in Europa mogelijk is?

Van Rooy zou echter het Taqiyya-argument aangrijpen om de intenties te betwijfelen van gematigde moslims. Zo zou je nooit weten of een moslim geen Taqiyya aan het plegen is, tenzij hij natuurlijk toegeeft voor de striktst mogelijke implementatie van de Sharia te zijn. Dit is een wel heel paranoïde houding. Van Rooy lijkt te twijfelen aan de integriteit van moslims, *enkel omdat ze moslim zijn*. Een in bepaalde denominaties en obediënties van de islam voorkomende gedragsregel die de gelovige toelaat om te liegen tegen anders- of ongelovigen (bijvoorbeeld bij marteling) wordt als centraal beschouwd voor de hele islam (terwijl het hoogst twijfelachtig is of Belgische moslims er kennis van hebben) en als dekmantel gebruikt om eender welke gematigde moslim als een huichelaar, een wolf in schapenvacht te kunnen voorstellen. Dit sluit elke vorm van dialoog bij voorbaat uit. Wat moslims ook aanvoeren in discussies om zich vrij te pleiten van fundamentalistische sympathieën, ze zullen altijd gewantrouwd blijven door van Rooy, tenzij ze van hun geloof vallen (en dan nog). Zo een houding is een schoolvoorbeeld van intellectuele oneerlijkheid.

Constructie en kritiek

Een vraag die steeds overblijft na het lezen van een zoveelste opinie over het islamdebat, is: hoe moet het nu verder? Op zich heb ik er geen problemen mee dat er kritiek gegeven wordt op fundamentalistische invullingen van de islam. Ook moreel onaanvaardbare praktijken in moslimlanden moeten aan de kaak gesteld worden, alsook problemen binnen de moslimgemeenschappen in Europa, zoals het machismo onder jongeren en hun weigerachtigheid tegenover onderwijs over de evolutietheorie en de Holocaust. Maar we mogen niet uit het oog verliezen dat je met een *louter kritische* houding tegenover hun religie geen maatschappelijke problemen

oplost, als daar geen *constructieve* houding aan gekoppeld is. Dit was ook het standpunt van Leo Apostel in de discussie met Rudolf Boehm, maar dan met betrekking tot de wetenschap in plaats van de islam. De stem in het islamdebat in België waarachter ik me dan ook volmondig kan scharen is die van Patrick Loobuyck. Hij geeft enerzijds toe dat fundamentalisten in sommige gevallen niet heel creatief hoeven te zijn in hun interpretatie van religieuze teksten om hun inhumane praktijken te rechtvaardigen, maar benadrukt anderzijds dat een louter vijandige benadering van de islam en moslims niet verkiesbaar is. Of zoals hij het zelf stelde: 'De islam zal hoe dan ook deel blijven uitmaken van onze samenleving. We moeten daarom zoeken hoe we bruggen kunnen bouwen. In plaats van alle moslims over één stigmatiserende kam te scheren, moeten we zorgvuldig onze gesprekspartners kiezen binnen de moslimgemeenschap en samen aan de slag gaan. Nee, de gevaarlijke tendensen in de islam mogen niet doodgezwegen worden. Maar tegelijk moet het ideologische misbruik van de islam om een antiwesterse, terroristische strijd te voeren ontmaskerd worden. We moeten blijven strijden voor de verlichtingswaarden en dit op een niet aflatende manier. Maar dit is niet (alleen) een strijd *tegen* de islam. We moeten ook zoeken hoe we die strijd kunnen voeren *met* de islam. Dat lijkt me de progressieve inzet.'¹³

Jonathan Sadaune

Eindnoten

¹ Wim van Rooy is de auteur van o.a. *De malaise van de multiculturaliteit* (Acco, 2008).

² Nadia Fadil, Sarah Bracke, Pascal Debruyne, Ico Maly, 'De apocalyps volgens Luckas,' *De Standaard*, 15 Februari, 2010.

³ Leo Apostel en Rudolf Boehm, 'Naar wetenschap voor mensen, constructie of kritiek?,' *Kritiek*, nr. 3 (mei 1982): 64-100.

⁴ Wim van Rooy, 'Is het multiculturele ideaal in een diepe crisis terechtgekomen?,' *Gierik*, nr. 86 (lente 2005): 7-58, 18. <<http://www.gierik-nvt.be/Nr86/gierik86.pdf>>

⁵ Ibid.

⁶ 'On what there is,' *Logico-Metaphysical analysis* (1953): 378-390, 378. <http://en.wikisource.org/wiki/On_What_There_Is>

⁷ Diderik Batens, *Menselijke kennis. Pleidooi voor een bruikbare rationaliteit* (Garant, 2008), 180.

⁸ Leo Apostel, 'Naar wetenschap voor mensen, constructie of kritiek?,' 95.

⁹ Ibid., 96.

¹⁰ *Hamlet en entropie: de twee culturen een halve eeuw later. Een pamflettair essay* (Vubpress, 2009).

¹¹ <<http://www.cevi-globalethics.ugent.be/index.php?id=61&type=file>>

¹² Karl Marx, 'Zur Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie,' in *Marx-Engels Werke*, BD 1, 378. <http://www.mlwerke.de/me/me01/me01_378.htm>

¹³ 'Hoe progressief is islambashen?,' *Knack*, 18 maart, 2009. <<http://www.liberales.be/essays/loob>>

De helaasheid der kringen

Naar een beter begrip en nieuwe praktijk van 'Vrij Onderzoek'

Oorspronkelijk verschenen in *Samenleving en politiek*, Jaargang 17, 2010, nr.3 Bijlage (maart), pagina 12 tot 20, als tweede laureaat van de tweejaarlijkse Emile Zola essaywedstrijd voor beste politieke essay, onder pluimnaam Gène de Trop Relire.

“Waar blijven ze?” Misnoegd dat hij nergens een nieuwe lichting van denkend jong volk zag opduiken, richtte Hugo Camps zijn open vraag aan *De Morgen*-lezend Vlaanderen. Steek je licht eens op aan de universiteit, zou je denken. Maar wie op deze beredeneerde gok ingaat en in het studentenleven neust naar broeihaarden van bevlogenheid en diepe gedachten, stoot al snel op twee pijnpunten. Enerzijds verschaalt het oorspronkelijke universitaire motief onder studenten, in één woord de leerlust: de begeestering en het doorzettingsvermogen om grondige inzichten te verwerven; anderzijds verschrompelt ook het oorspronkelijke universitaire objectief, namelijk de persoonlijke groei tot *homo universalis*: iemand te worden met - naast een eigen specialisme - een robuust basisinzicht in alle kennisvelden, van psychologie tot kosmologie. *Unisono* met Camps stijgen zowel uit restauratieve als progressieve kringen geregeld klaagzangen op, variërend op dit thema van teloorgang. Ook ik beweën dit verval en zal me straks vastbijten in enkele hardnekkige misverstanden omtrent het vrijdenkersbeginsel 'Vrij Onderzoek', op zoek naar het *mauvaise foi* van wat ooit 'vrijzinnigheid' werd gedoopt. Maar dat slechts om daarna een ontwerp van oplossing voor te leggen. Een 'Honours Programme': een aanvullende traject waarin gefascineerde, capabele studenten hun gedeelde verlangen tot universele vorming kunnen waarmaken. De creatie hiervan is een gedroomd scenario voor de (min of meer Vrije) Universiteiten 's lands om hun verwaterde Verlichtingsidealen in een praktijk om te smeden die opnieuw het verschil maakt. Hoewel minister van onderwijs Pascal Smet bij dergelijke programma's (terechte) reserves koestert, ligt hierin een uitgelezen kans om in het onderwijsbeleid de sprong te maken van 20e-eeuws socialisme naar 21e-eeuwse sociaaldemocratie.

Onlust aan de universiteit en de nood aan nieuw en beter

De klaagzang waarmee ik van wal steek is niet alleen de mijne, maar echoot vijftig jaar gemopper en verzet van een bonte stoet inspirerende vrijdenkers. Zo hobbel ik mee op het stokpaardje dat ook professor Jean-Paul Van Bendegem berijdt in zijn laatste worp *Hamlet en Entropie. De Twee Culturen Vijftig Jaar Later*, en dat is, zeer dramatisch gesteld: het verval van de academische cultuur. Van Bendegem zinspeelt op *The Two Cultures*, het bommetje dat C.P. Snow vijftig jaar geleden in Academia gooide om de zeer diepe en zeer dwaze kloof te benoemen die tussen de exacte of natuurwetenschappers en de minder exacte of menswetenschappers gaapt.

Snow pleit voor een nieuwe krachtenbundeling, zodat uit de as van deze 'Science Wars' een nieuwe *homo universalis* kan opstaan. Het heeft echter niet mogen baten, we schrijven 2009 en als *sad eyed prophet of the Low Lands* deelt Van Bendegem mee: “ik moet vaststellen

dat de situatie erger is dan voordien.” Om de zaak nog dramatischer te maken (en de voorgestelde oplossing van straks nog meer van de hemel gezonden) zie ik bovenop deze 'kloofkritiek' een tweede probleem van formaat. Een 'bronkritiek' waarvoor dat andere bommetje in Academia kan worden aangehaald, de #1 bestseller van Allan Bloom uit 1987: *The Closing of the American Mind*, waarin hij op een even genadeloze als liefdevolle wijze de verdwazing van de moderne student hekelt. Er heerst, *dixit* Bloom en co, een 'openheid van geest' die al te snel onttaardt in een smoes voor onverschilligheid en intellectuele luiheid.

Van deze onverkwikkelijke verwickelingen maakte Derek Bok, erector van Harvard, onlangs de rekening op in *Our Underachieving Colleges. A Candid Look at How Much Students Learn and Why They Should Be Learning More*. Er kon dan ook geen betere keynote speaker worden uitgenodigd op het startschotevenement in 2007 van het Nederlandse Sirius-platform: een steunfonds ter ontwikkeling van nieuwe onderwijsstructuren om 'extragemotiveerde' studenten te stimuleren, in het leven geroepen onder PvdA-minister van onderwijs Ronald Plasterk. Aanpak bij uitstek is de oprichting van zogeheten 'Honours Programmes', een formule die in zo'n vijf jaar tijd heel het Nederlandse academische landschap heeft overspoeld, en nu - hopelijk - op het punt staat de Schelde over te steken.

Over deze heuglijke zaken straks meer, maar eerst: de treurnis!

Onlust onder vrijzinnigen: vrij onderzoek en wat daar zoal van gemaakt wordt

Laat ik van het internationale toneel afdalen en mij toespitsen op de situatie in Belgenland, waar vrijzinnigaards zo graag het beginsel van 'Vrij Onderzoek' in het gareel brengen tegen duistere praktijken en schimmige gedachten. Wat betekent dit beginsel en hoe kan dit bijdragen of net afbreuk doen aan een betere universiteitscultuur?

Alweer zo'n vijftig jaar geleden doorbrak de invloedrijke Brussels-Gentse filosoof Leo Apostel hierover in zijn artikel *Vrij Onderzoek* de weldenkende consensus: “Men gaat er trots op geen dogma's te willen uitschrijven of te willen inroepen, en daarom, beweert men, heeft men ook niet het recht dogmatisch te gaan vastleggen, wat men onder onderzoek of dogma, wat men onder vrijheid of gebondenheid verstaat. Het beginsel van Vrij Onderzoek zelf zou ons verbieden het beginsel van Vrij Onderzoek nader te omschrijven.

Hieruit komt een slecht geweten voort voor iedereen.” Een witregel die nazindert, waarna Apostel verder van leer trekt: “Er bestaat een probleem in verband met het 'Vrij Onderzoek', omdat het vaak voorgesteld wordt als een vaag ideaal; een onvolledig ideaal; een negatief ideaal; en een ideaal dat met andere hogere waarden in tegenstrijd komt.

Deze vaak gehoorde verwijten vinden in het geweten van henzelf, die aanhangers van het Vrij Onderzoek zijn, gehoor en herleiden de uitstralingskracht van een beweging die op een schitterende traditie mag trots zijn, tot een minimum.” Van Bendegem bijtredend lijkt mij ook hier: de toestand was vijftig jaar geleden al erg, en is nu nog een scheut verergerd. *Quelle misère*. 47 jaar na Apostels schrijven zou ik aan dit infame lijstje zelfs willen toevoegen, dat Vrij Onderzoek zich ook pleegt voor te doen als een gemakzuchtig en een verdwazend ideaal. Deze twee kritieken snijden tot in de kern van het beginsel: de grondidee dat Vrij Onderzoek een mentaal verrijkend beginsel zou zijn dat men moet durven aanhangen, naar het Verlichtingscredo waar nu heel Gent mee volplakt: “durf denken!”

Ik wil in volle radicaliteit aantonen dat een verkeerd begrip van Vrij Onderzoek het gevaar inhoudt, dat het ons mak en onwetend houdt. 't Is vloeken in de kerk, maar, steeds getrouw aan onze leus, het moet gezegd. Want het doel is om samen een nieuwe golf van vrijdenkerij op te wekken die echt deugd doet, waarbij al het beste van de eeuwenlange Verlichtingscultuur in haar volle kracht herdacht, hernieuwd en toegepast wordt. Daartoe dringt zich een confronterende herijking op van het beginsel 'Vrij Onderzoek'.

Goesting. Over de vrijheid in 'vrij onderzoek'

Weinigen hebben zich ooit de moeite getroost om hun begrip van het beginsel Vrij Onderzoek uit te diepen voorbij zijn oppervlakkige betekenis van antidogmatisme. De enige uitzondering hierop is misschien de verbreding van dit 'onderzoek vrij van dogma's' tot ook onderzoek vrij van industriële belangen en winstbejag.

Alleszins is het voor velen een diepgewortelde overtuiging dat de Vrijheid van Vrij Onderzoek een combattieve vrijheid is die moet worden bevochten op alles wat het onderzoek aan banden zou willen leggen. Dit kan nobel zijn, maar blijf als vrijheidsstrijder waakzaam in eigen rangen. Zo'n strijdlustige houding lijkt soms een vrijgeleide te geven tot twistziek gedrag zoals het ook slachtoffer- en zondebok-automatismen kan kweken, waardoor zelfkritiek en zelfzorg (het alpha en omega van de vrijdenker, dacht ik toch?) in de vergetelheid raken. Niet zelden verglijdt zo'n denkstijl in dat treurigste tijdverdrijf: genot scheppen in vijandschap en verzet dat drijft op valse geuzenromantiek - iets wat de echte, legitieme vrijheidsstrijden zwaar in diskrediet brengt, dus een aanstellerij die onaanvaardbaar is.

Ziedaar het gevaar van Vrij Onderzoek als gemakzuchtig beginsel. Op de koop toe vinden we in deze strijd voor recht niets terug over de wezenlijke betekenis van Vrij Onderzoek. Apostel onderscheidt in het beginsel van Vrij Onderzoek drie betekenislagen: het recht op waarheid, de plicht tot waarheid, en de plicht tot onderzoek dat vrij moet zijn in de zin dat het zich steeds moet kunnen onttrekken aan de eerder gebruikte regels, vooropstellingen en methoden, als zo een grotere waarheid kan worden gestaafd. In deze derde betekenis komt Vrij Onderzoek naar voren als het grondbeginsel van de algemene wetenschappelijke methode, begrepen als de traditie van de voortdurende revolte.

Ik wil zijn diepteonderzoek naar de “ethika van het Vrij Onderzoek” verderzetten, en uit de idee van de plicht tot waarheid een vierde betekenislaag uitlichten, waarbij

onderzoek 'vrij' is omdat men er zich uit vrije wil aan zet. Studeren en doceren op basis van Vrij Onderzoek doe je dan ook vanuit dit studiegenot: fascinatie en 'filosofie' ofte liefde voor wijsheid. Studie niet als een opgelegde verplichting. Studie niet als een lastig randfenomeen bij een overgesubsidieerd uitgaansleven. Studie niet louter voor de latere job. Studie niet voor de status van het diploma, ja zelfs niet voor het prestige van een essayprijs of welke andere 'onderscheiding' dan ook.

Het is dan dáárom, omdat je dat genot wil voelen, dat je in tweede instantie - en deze manifest secundaire aard van de strijd kan ik niet genoeg benadrukken - zal strijden tegen zij die dit vrije denken zouden willen beknotten. Vrij Onderzoek is in wezen recht noch plicht, maar een genot en een vrijdenkersdeugd en geen *battle cry* in de strijd voor de volmaakte ongebondenheid. In de woorden van politiek filosoof Isaiah Berlin is het niet gericht op een 'bevrijding ván x' of "negatieve vrijheid", maar op een 'vrijheid óm x' of "positieve vrijheid". Wie studeert vanuit Vrij Onderzoek stelt drang tegenover dwang, en nodigt de onverschillige of misleide mens net uit om zich gebonden te weten door leerlust. Wil de vrijzinnigheid opnieuw bevlogen jeugd aantrekken, dan moet deze prioriteitenwissel dringend worden doorgedrukt en een omslag worden gemaakt van een 'filosofie van de strijd' naar een 'filosofie van de blijheid' (zoals Tinneke Beeckman haar recente boek over filosoof Spinoza betitelde). Dit waarmaken, lijkt mij een sterk antwoord op de 'bronkritiek'.

Always keep an open mind, but not so open that your brain falls out.

Over het onderzoek in 'vrij onderzoek'

De conventionele opvatting van 'onderzoek' circuleert rond de twee begrippen 'kritiek' en 'autonomie'. Zelf nadenken, zelf op zoek gaan, je niets laten wijsmaken. Ook hier: op het eerste gezicht niets mis mee. Maar opnieuw blijkt na kritische dissectie dat zo'n invulling kwetsbaar is voor uitwassen alsook de wezenlijke betekenis van Vrij Onderzoek onbelicht laat. Onbewust wordt Vrij Onderzoek vaak puriteins ingevuld. Het autonome, zelfstandig denkende individu wordt dan zodanig opgezwollen dat elke standaard van kwaliteitszorg van het redeneren, kortom, elke vorm van mentale hygiëne, wordt aanzien als een beknutting van het individu dat dan niet langer onbezoedeld en 'vrij' wordt gelaten in haar denken. Het is een inbreuk op dat heiligdom en zinnebeeld van *splendid isolation*: het eiland van de 'eigen mening'. Wanneer dan deze hyperautonomie wordt overgezet op ons onderling respect, neemt onze maatschappij de vorm aan van een archipel met op elk eiland een 'dikke-ik' (naar nieuw-humanist Harry Kunneman) als verdwaasd despoot. De praktijk van het samen-leven bestaat dan uit oefeningen in ofwel volmaakte onverschilligheid (het liberalisme van de leven-en-laten-leven variant), ofwel in hoofs humanisme. Bij dit laatste wordt de kritische vorming uitgehold tot een ceremonieel vertoon van wederzijds respect en tolerantie, een viering van de diversiteit omwille van de diversiteit. Bij wie in zo'n staat van verdwaasde menslievendheid is gebracht, dringt een appèl over feitelijke foutheid of morele slechtheid helaas nauwelijks nog door. De lieve vrede wordt dan boven alles verheven, tot we de volledig mesjogge toestand bereiken waarin de nietszeggende

vaststelling “ja kijk, dit is nu eenmaal mijn mening” plots als een argument over de lippen gaat - een dagelijks schouwspel in zedenleerlessen doorheen het land. Ziedaar het gevaar van Vrij Onderzoek als verdwazend beginsel.

Hier stel ik het streven naar grondig en volledig denken tegenover, een vervlechting van de ideeën van onder andere Bloom en Van Bendegem. Onderzoek staat voor grondig denken, denken met - en over - een methode, geworteld in een ethiek van intellectuele integriteit. Traag genoeg durven denken, lang genoeg durven denken. Opletten voor bokkensprongen, de eigen blinde vlekken durven belichten. Opletten ook voor ‘contrarisme’: zagezegd kritisch altijd maar contrarie doen - blindweg niet akkoord zijn of mechanisch overal een vraagteken achter zetten. Constructief denken: mens- en wereldbeelden opbouwen. Voorbij de tevredenheid met lui, gemakzuchtig denken. Voorbij het ja-knikken bij wat goed ligt in de groep. Voorbij de kletspraat en de wilde veroordelingen. Jezelf en elkaar verrijken, vernieuwen, bevrijden van ingesleten, ondoordachte gewoontes. Genieten van complexiteit, van subtiliteit, van nuance, van onverwachte inzichten, ja zelfs genieten van je eigen ongelijk, als dat je aangetoond wordt in een sfeer van wederzijdse waardering als “filosofisch gezelschap”, zoals Etienne Vermeersch het ooit uitdrukte.

Vrij Onderzoek staat dus voor een gehechtheid aan sterke manieren van waarheidsvinding, en lijkt me ook een houding van universele verwondering te impliceren: je eigen kleine leventje willen inbedden in de wereld waarin je ontstaat, bestaat en vergaat. Maar wanneer Apostel stelt dat de vrijzinnigheid “het type van de wetenschappelijke werker, als basis van onze maatschappij [dient] te stellen, juist zoals elders de arbeider of de priester als basis van de maatschappij worden gebruikt”, betekent dat helemaal niet dat we ofwel een genie zullen zijn, ofwel een mislukking. Iedereen heeft een beperkt aantal talenten en bijzondere interessesferen, dat is evident. Daarom is het ook doodnormaal en zelfs goed dat iedereen zichzelf inperkt en specialiseert, anders raak je alles even kort aan maar krijg je nergens ooit goed greep op. Toch is ook hier wat *soul-searching* van doen - de laatste keer vooraleer ik die Honours Programmes uit de doeken doe.

Ter aanvulling op de sociologische analyses van Van Bendegem - die naar mijn smaak te veel op de vlakke blijven wat het uiteindelijke doel betreft, zijnde concrete projecten bedenken voor een betere en bredere levenswandel als vrijdenker - stel ik dat de diepe cultuurkloof tussen de humane en de exacte wetenschappen voor een aanzienlijk deel wordt gevoed door banaal kleinmenselijk gedrag, ontspruitend uit de ongelijkheden in talenten en voorkennis. Ik heb het over de kleine pleziertjes om een ander te intimideren met je voorkennis of omgekeerd: de angst voor spot waardoor mensen hun eigen onwetendheid indekken achter een pose van desinteresse. Het is veel gemakkelijker te spotten met nerds dan - in het bewustzijn dat je zelf maar weinig bakt van kwantitatief redeneren, iets wat ik bijvoorbeeld zelf grif moet toegeven - te beseffen hoe krachtig en verrukkelijk een exact doorzicht in een chemisch of kosmologisch verschijnsel kan zijn. En omgekeerd is het veel gemakkelijker te spotten met woordenkramers die je zo in de hoek kan zetten met de minste wiskundige vergelijking, dan je in te beelden hoe

verrijkend en intrigerend een diepe kijk in de menselijke aard en cultuur kan zijn. Het resultaat is welbekend en veel betreurd: we sluiten ons op in een eigen comfortzone, voelen ons snel aangevallen en krikken ons zelfbeeld op door ‘den overkant’ te kleineren. En finaal worden we te koket en gecompliceerd om met een universalistische interesse nog iets aan te vangen.

Zoals Apostel het ook kras stelt, is de houding van intellectuele integriteit eigenlijk een schandaal voor het normale, gezonde verstand, en voelen vele mensen zich bijzonder ongemakkelijk bij zo’n uitnodiging tot ontmaskering. Het zij zo, maar het weze evenzeer: samen-leven en -leren in een geest van interesse en integriteit is de wraakroepende plicht van de vrijzinnigheid, en ik maak mij sterk dat er genoeg mensen rondlopen die daar een oprechte gooi naar willen doen. Dit waarmaken, lijkt mij een sterk antwoord op de ‘kloofkritiek’.

De weg vooruit: een Universalisprogramma

Een kliek studenten uit Brussel en Gent is de onzalige toestand van het gebrek aan leerlust in hun omgeving en de afwezigheid van een structuur om in goede sfeer, als ‘filosofen onder elkaar’ hun wereldbeeld te verbreden, grondig moe, en zoekt naar oplossingen. Wat nu bestaat, volstaat niet, en wat moet ontstaan, zal meer om het lijf moeten hebben dan een bewustmakingscampagne, een gelegenheidsinitiatief, of wat een van de bestaande universiteitskringen kan bolwerken. Wat nodig is, zijn uitgekende praktische organisatievormen waarin de universitaire goesting kan heropleven. En als ik het goed opheb, zijn ze in de Noordelijke Nederlanden iets ophetspoo. *Honours Programmes*. ‘Ereprogramma’s’. Een soort surplusprogramma dat ofwel specialiserend, ofwel generaliserend maar in elk geval inspirerend werkt. In de specialiserende variant organiseert zo’n ereprogramma kansen om als student dieper op een bijzonder interesseveld in te gaan, bijvoorbeeld door reeds in nauwer contact met de onderzoekers te treden, als onderzoeksassistent te worden aangesteld, met andere geboeide studenten een leesgroep of onderzoeksproject te starten, etc. In de generaliserende variant - die mij in deze tekst het meest interesseert - dient het ertoe om aan de universiteit opnieuw een volwaardig *Bildungs*project op poten te zetten: een hoeksteen in de *liberal arts*-pedagogie van vele Angelsaksische universiteiten, maar iets waar we in België nauwelijks toe komen. Zo doet deze zelfpromotie van Princeton watertanden: *Princeton is committed to offering an academic program that allows each student to achieve a truly liberal education. Although each department and school has its own requirements, the University requirements for graduation transcend the boundaries of specialization and provide all students with a common language and common skills*. Een academisch Arcadië, lijkt het wel. Desalniettemin bewijst essayist en schrijver Walter Kirn in zijn *Lost in the Meritocracy, the Undereducation of an Overachiever* - een autobiografie over zijn Princeton-studententijd - dat dergelijke doelstellingen vaak kromtrekken tot een gesofisticeerde schertsvertoning waarin een onzekere, behaagzieke en ijdele jeugd de verwachte kunstjes opvoert om ‘erkenning’ te verdienen en ‘binnen’ te raken, een dynamiek die het voorgewende

*Bildungs*project doet verworden tot een kweekvijver voor karakterloze plooiers.

En dus moet een expliciete gerichtheid op intrinsieke motivatie en intellectuele integriteit aan de *Honours*formule worden toegevoegd als correctief op het enggeestige 'excellentie'-streven van de Nederlandse *Honours Programmes* (een ongelukkig *buzz word* dat zich ook in het discours van voormalig minister van onderwijs Vandenbroucke nestelde). Mooi maar financieel onhaalbaar, kan je denken. Kan zijn, maar we krijgen aldoor te horen dat de concurrentie voor de Belgische universiteiten niet zozeer binnenlands is, maar Europees en wereldwijd. Ga dan eens na wat ze in Nederland ondernemen. Ondertussen heeft daar vrijwel elke universiteit een eigen *Honours Programme* opgericht of in de steigers staan. PvdA-Minister van Onderwijs Plasterk heeft er via het Sirius-platform reeds 48,8 miljoen euro voor vrijgemaakt, waar hij in 2010 nog eens 12,2 miljoen euro bovenop zal doen. In België lijkt het echter windstil. Onlangs vroeg *Schamper*, het studentenmagazine van de UGent, aan minister Smet hoe hij tegen deze programma's aankeek. Hij stelt zich afwachtend op. Hij is "niet principieel tegen" maar is op zijn hoede voor "negentiende-eeuws elitarisme". Bovenal wil hij "oppassen dat we niet naar een tweesporenonderwijs gaan, waarbij je een selectie maakt van betere studenten en professoren die aan de honoursprogramma's deelnemen." Maar: "Wie de behoefte voelt om meer te doen, moet anderzijds wel die kans krijgen." Met Kirn in het achterhoofd deel ik de bezorgdheid van de minister dat de nauwelijks verholde eerzucht die door deze in se boeiende programma's spookt de boel kan doen ontaarden in alweer een clubje voor CVwezels en ander treurige types. Daarom stel ik voor om zo'n onzalige ontsporingen bij naam te noemen en uit te sluiten. Daar kunnen we in slagen door de formule verder te veredelen, de naam 'Ere'-programma te mijden en voor bijvoorbeeld 'Universalisprogramma' te opteren - de *homo universalis* boven alles. In zo'n Universalisprogramma kan dan het hernieuwde begrip van 'Vrij Onderzoek' vrij baan krijgen. Het kan een kweekvijver worden voor wat onze gekloofde samenleving zo hard nodig heeft: een tegenkracht voor de almaar stijgende specialisering, een voorhoedebeweging van de *third culture* - zoals John Brockman zijn antwoord op de *Two Cultures*-patstelling op www.edge.org heeft gedoopt - en een werktuig in de opbouw van een kritische burgerbevolking, die met kennis van zaken kan meebeslissen over de technische dossiers die ons leven regeren (denk aan de bankencrisis en de ecologische crisis, waarin voornamelijk technocraten en demagogen het hoge woord voeren en zo de grondvesten van een sociale democratie verder doen wegzakken).

De opzet om zich een robuuste encyclopedische basiskennis eigen te maken, zou je dan *in concreto* kunnen realiseren door naast een gewone specialiserende studie, ook een encyclopedische rondgang langs alle faculteiten aan te bieden. Neem je per semester zo'n module, dan heb je in zeven semesters de ronde gedaan.

Ik schets hier maar één mogelijk scenario. Alles ligt nog open, en ik stel als eerste agendapunt voor: de oprichting van een werkgroep, en een studiereis naar de Nederlandse projecten.

Uitleiding: één sociaal spoor, werken aan weerszijden

Ik sluit af met een vraag aan minister Smet, over socialisme - progressief en anders. Volgens mij behoort een werkelijk progressieve unief niet enkel de studielast, maar ook de studielust te begeleiden. En de feiten wijzen uit dat op dat tweede front er heel wat in het honderd loopt. De uitbouw van de studielustbegeleiding kan ook een wijder verspreide wetenschapscultuur wortel doen schieten, want een Universalisprogramma is hoegenaamd niet als een exclusief *genius camp* te begrijpen (daarvoor bestaat Mensa), maar vooral een initiatief om de inspirerende uitstraling van wetenschap te vergroten. En dat kan een weerslag hebben op de studielastprogramma's, waarin het zaak is om de desinteresse te doorbreken. Zo bouwen we niet aan een tweesporenbeleid, maar aan één sociaal spoor, waarbij we werken aan weerszijden.

Gelukkig is men in Vlaanderen niet blind voor de problematiek. Het is opmerkelijk te zien hoe in elke universiteitstad nieuwe gebouwen worden opgetrokken, die als 'studielandschap' moeten dienstdoen. Het worden stimulerende lees- en praatplaatsen, zoals in Gent de 'bibliotheek van de toekomst', in Brussel zowel het VUB-zelfstudiecentrum als het 'Muntpunt', in Antwerpen de nieuwe uniefbibliotheek en in Leuven het Agora-project. De visieteksten vierten telkens de belevenis van het leren. De stenen staan er al of worden gestapeld. Laat dat alles geen dode letter en dode steen blijven, en zie erop toe dat concrete kringen het leven zien die de boel duurzaam zullen bezielen. Het moment is aangebroken om hierop in te gaan. Ofwel laten de Belgische overheden en rectoraten dit alles links liggen, in dat geval zoekt een vrijdenkend jongmens maar best zijn heil in de Noordelijke Nederlanden. Het is een wat groteske maar best geestige gedachte dat zo een intellectuele trek richting Nederland op gang zou komen en, zoals na de Val van Antwerpen in 1585, ons Arm Vlaanderen opnieuw het intellectuele Hinterland van een Herverlicht Nederland zal worden. Ofwel doet België mee, en zullen we zelfs op de koop toe de ereformule omsmeden tot wat hier een Universalisprogramma werd genoemd: ontdaan van eerzucht en volop gericht op integriteit. Ook dan valt een historische analogie te maken, deze keer met het Laaglandse vrijdenkerschap, door Jonathan Israel gebombardeerd tot de werkelijke bakermat van de Verlichting. Maar hoe zullen wij deze Laaglandse traditie van vrijdenken, daadkracht en levenskunst eer aandoen? Voor mij is het antwoord even duidelijk als dringend: hier met die *Honours Programmes*, vernieuwd en verbeterd: een Universalisprogramma, *en avant et revive le gueux!*

Pieter Bonte

Gevaarlijke luchtkastelen

Complotdenken met de Belfort-group

't Zal Wel Gaan verenigt studenten en oud-studenten met een open, maar kritische geest. 't Zaller en skepticus Cliff Beeckman illustreert in dit artikel wat u daar in ieder geval niét moet onder verstaan. Oorspronkelijk verschenen in *Wonder en is gheen Wonder*, Jaargang 10, 2010, nr.3 (Herfstnummer), pagina 27 tot 31.

Augustus 2009. In volle komkommertijd haalt oud-burgemeester Peter Vereecke de internationale pers met een klacht met burgerlijke partijstelling tegen giftige sporen afkomstig van vliegtuigen, ook wel "chemtrails" genoemd.¹ Chemtrails zouden deel uitmaken van een wereldwijd complot, georkestreerd door een beperkte elite, de zogenaamde Illuminati. Kort na deze mediadoorbraak richt Vereecke de Belfort-group op, met als doel de bevolking ertoe aan te zetten zich los te rukken van de vermeende overheersing en manipulatie door de satanische Illuminati. Door middel van uiteenlopende activiteiten hoopt de groep een breed publiek van "verontruste burgers" aan te spreken, in een poging om de krachten te bundelen in de strijd tegen "de drie c's": chemtrails, collectieve vaccinatie en de Codex Alimentarius. Een jaar na oprichting telt de Belfort-Group naar eigen schatting 1800 enthousiaste supporters en onderhoudt ze verschillende contacten met gelijkaardige buitenlandse organisaties. Tijd voor een kritische evaluatie.

Chemtrails, oftewel gebakken lucht

Het voorlopige hoogtepunt in de activiteiten van de Belfort-group moest het internationale chemtrail-symposium worden, op 29 mei 2010 gehouden aan de Universiteit Gent. Om die activiteit extra in de verf te zetten, stond oorspronkelijk ook een receptie in aanwezigheid van de Gentse burgemeester op het programma. Tot grote spijt en ontsteltenis van de organisatoren bleek de Belfort-group echter niet in aanmerking te komen voor zo'n officiële ontvangst. Desondanks paste men de uitnodiging nooit aan. De Belfort-group hoopt niet alleen op politieke erkenning; de inzet van het symposium was in de eerste plaats een *wetenschappelijke* erkenning van het vermeende chemtrail-fenomeen.

Chemtrails (afkorting van "chemical trails") zou men naar verluidt kunnen onderscheiden van gewone condensatiesporen of contrails door hun langdurige zichtbaarheid en de daarop volgende vorming van een uitsluitend wolkendek. Volgens Vereecke, oprichter van de Belfort-group en zelfverklaard chemtrail-specialist, bevat de "chemtrail-cocktail" drie soorten ingrediënten: metalen (zoals cadmium, barium, aluminium en titanium), giftige chemische stoffen (waaronder ethyleen dibromide) en biologische stoffen (zwammen, virussen en bacteriën, zoals mycoplasma's). Echte eensgezindheid over de chemische samenstelling van chemtrails bestaat echter niet, en ook over het doel van het vermeende gebruik ervan lopen de meningen nogal uiteen. Volgens de één zijn ze bedoeld om het broeikaseffect tegen te gaan, volgens de ander wil men de wereldbevolking uitdunnen. Nog

anderen geloven beide zaken of weten het niet zo goed. Er heerst met andere woorden nogal wat verwarring binnen complotkringen. Het enige waar consensus over bestaat, is dat chemtrails bestaan, dat ze deel uitmaken van een geheim complot en dat ze de gezondheid schade toebrengen.

Om de geloofwaardigheid van deze merkwaardige beweringen op te krikken, heeft de Belfort-group een anoniem, maar naar eigen zeggen wetenschappelijk rapport laten samenstellen, onder de titel "Case Orange" (verwijzend naar het gebruik van het ontbladeringsmiddel Agent Orange in de Vietnamoorlog). Op het symposium werd dit rapport voorgesteld als definitief bewijs voor "de illegale verspreiding van schadelijke substanties in de atmosfeer via vliegtuigen". Bij nuchtere analyse blijkt het echter niet meer dan verholde complotliteratuur te betreffen.

Het rapport, dat vrij beschikbaar is online (<http://www.belfort-group.eu>), vangt aan met een droog en summier overzicht van vrij beschikbare wetenschappelijke (en juridische) gegevens omtrent de brandstoffen en de uitstoot van vliegtuigen, de vorming van contrails en cirrusbewolking en de mogelijke effecten hiervan op het klimaat. Daarop volgt een historisch overzicht van bepaalde toepassingen van geo-engineering (technieken voor het doelbewust manipuleren van de omgevingsfactoren van onze aarde). Hoewel geo-engineering een bijzonder ruim toepassingsdomein kent, wordt het vooral verbonden met technieken voor klimaatbeïnvloeding. De voorbeelden die hiervan aan bod komen in het Case Orange-rapport stammen bijna allemaal uit het militaire domein, zoals het gebruik van "cloud seeding" tijdens de Vietnamoorlog, ter verlenging van de moessonregens. In één adem worden daarbij verkeerdelijk ook andere technieken uit de militaire luchtvaart onder de noemer geo-engineering geplaatst, zoals het gebruik van "chaff" (foliereepjes van tin, aluminium of kunststof met een dun laagje metaal) voor het verstoren van radars.

Met die concentratie op voorbeelden uit het militaire domein wekken de auteurs de suggestie dat het leger zich ook vandaag nog heimelijk met geo-engineering bezig houdt. Het militaire domein is om strategische redenen bij uitstek onderhevig aan allerlei vormen van geheimhouding. Het is niet moeilijk om daar allerhande complotten bij te verzinnen. Dat blijkt ook de uiteindelijke teneur van het Case Orange-rapport. In het laatste hoofdstuk wordt beweerd dat de techniek van "stratospheric aerosol geo-engineering" heimelijk en op grote schaal wordt toegepast, in een radicale poging om de opwarming van de aarde tegen te gaan. "Stratospheric aerosol geo-engineering" is één van de technieken die wetenschappers voorstellen als oplossing voor het klimaatprobleem. Het

1 Zie ook het skeptisch nieuws in *Wonder en is gheen Wonder* 03/ 2009.

idee is om aerosols, bijvoorbeeld sulfaten of metalen deeltjes, in de stratosfeer te brengen (een aerosol is een suspensie van vaste deeltjes of vloeistofdruppels in een gas). Als die deeltjes klein genoeg zijn, kunnen ze heel lang in de stratosfeer blijven hangen, waarbij ze zorgen voor een gedeeltelijke weerkaatsing van het zonlicht en zo de opwarming van de aarde helpen tegengaan. Op basis van een aantal patenten en andere documenten die aangeven dat de techniek om dergelijke aerosols te sproeien bestaat (bijvoorbeeld via sproei-installaties op vliegtuigen of additieven in de brandstof), besluit het rapport dat “programma’s ter klimaatcontrole, gecontroleerd door het militaire apparaat maar goedgekeurd door overheden, in alle stilte geïmplementeerd worden”.² Uit het gegeven dat “stratospheric aerosol geo-engineering” een *technisch mogelijke* oplossing is voor het klimaatprobleem, volgt echter geenszins dat de techniek ook al op grote schaal wordt toegepast. Alleen al om die reden hoort het Case Orange-rapport thuis in de hoek van complotliteratuur en pseudowetenschap.

Con versus chem

Het Case Orange-rapport gebruikt het woord chemtrails doelbewust niet, vanwege de connotatie ervan met amateuristische complottheorieën. In plaats daarvan verkiezen de auteurs de term “persistent contrails”. Op het eerste gezicht lijkt het onderscheid inderdaad vaag, als we chemtrails kunnen gelijkschakelen met contrails afkomstig van “stratospheric aerosol geo-engineering”. Het wordt echter behoorlijk verwarrend als blijkt dat het rapport de opwarming van de aarde in twijfel trekt.³ Waar chemtrails eerst bedoeld waren als oplossing voor het klimaatprobleem, wordt het klimaatprobleem nu zelf in vraag gesteld.

Daarmee belanden we bij de ware toedracht van het rapport: de boodschap dat niets is wat het lijkt en dat alles deel uitmaakt van één groot complot. Chemtrails zijn geen eenvoudige contrails die toevallig wat zonlicht weerkaatsen, het zijn bijzonder schadelijke door de mens gemaakte, hardnekkige contrails die de bevolking doelbewust treffen. Als bewijs dat de contrails afkomstig van “stratospheric aerosol geo-engineering” schadelijk zijn voor onze gezondheid (en dus geïdentificeerd kunnen worden met chemtrails), maakt het rapport melding van het zogenaamde aerotoxisch syndroom, dat veroorzaakt wordt door het inademen van vervuilde cabinelucht in een vliegtuig. Dergelijke vervuiling kan optreden als motorolie in de opgewarmde lucht afkomstig van de straalmotoren terecht komt. De auteurs interpreteren motorolie echter (al dan niet opzettelijk) foutief als vliegtuigbrandstof, terwijl het uiteraard om de smeerolie voor de straalmotoren gaat. Maar zelfs indien de oorzaak van het aerotoxisch syndroom effectief de vliegtuigbrandstof zou betreffen, dan nog blijft het hoogst onduidelijk welke rol eventuele aerosols daarin zouden spelen. Bovendien ontbreekt elk spoor van bewijs

2 Case Orange, p. 63.

3 Het rapport maakt onder meer melding van het Climategate-incident als een bewezen geval van wetenschappelijke fraude inzake data die de opwarming van de aarde moesten aantonen. De betrokken wetenschappers zijn echter in alle onderzoeken vrijgepleit van de beschuldigingen in kwestie.

voor de bewering dat eventuele chemtrails een nefaste invloed hebben eenmaal neergedaald op de grond. De concentratie van schadelijke deeltjes zal daar immers veel kleiner zijn.

Vereecke en zijn Belforters hadden gehoopt om chemtrails met het Case Orange-rapport uit de sfeer van wilde complottheorieën te halen, maar die poging is duidelijk een maat voor niks. Ironisch genoeg vormt het rapport ook al het voorwerp van kritiek door andere complotdenkers. Zo wijst een zekere Rady Ananda erop dat de auteurs van het rapport, volgens Vereecke “inside-experts”, blijkbaar niet op de hoogte zijn van de EnMod-conventie van de VN, die het militair of vijandig gebruik van geo-engineeringstechnieken verbiedt.⁴ Het bevestigt nog maar eens dat de Belforters weinig been hebben om op te staan. Ze zijn geen samenzweringsrealisten, zoals ze zichzelf graag noemen, maar onverbloemde complotfantasten.

Chembusters, colloïdaal zilver en homeopathie

Hoewel de fantasieën van de paranoïde complotdenkers van de Belfort-group best vermakelijk kunnen zijn, zijn ze niet zo onschuldig als ze lijken. Dat bleek ook op het pseudowetenschappelijke chemtrail-symposium, waar zelfverklaard medisch onderzoeksjournaliste Desirée Röver sprak over de vraag hoe zich te beschermen tegen chemtrails. Eén van de wondermiddelen die Röver vermeldde, is een apparaat dat zogenaamd werkt op orgonen- of levensenergie en dat de hippe naam “chembuster” meekreeg. Helaas zijn die orgonen al even denkbeeldig als de chemtrails zelf. Dat weerhoudt sommigen er niet van om munt te slaan uit het bizarre geloof van de Belforters en andere verwarde geesten. Een slimme Nederlander biedt de chembuster te koop aan voor zo’n slordige €375 per stuk. Voor de minder kapitaalkrachtige believers bestaan er gelukkig ook workshops waar men de chembuster voor “slechts” €245 in elkaar kan knutselen.⁵ Ik kon niet achterhalen of ontevreden klanten hun geld kunnen terugkrijgen.

Dan maar dat andere wondermiddeltje, volgens Röver, genaamd colloïdaal zilver. Colloïdaal zilver (CZ) ziet men her en der op het internet aangeprezen als een krachtig, natuurlijk antibioticum met een uiterst brede werking. Volgens sommige alternatieve websites kan het middel ingezet worden bij meer dan 600 verschillende aandoeningen, waaronder brandwonden, acne, reuma, multiple sclerose, hersenvliesontsteking en niet te vergeten aids. Colloïdaal of fijnverdeeld zilver verkrijgt men door elektrische stroom door een bak met gedistilleerd water met daarin staven zilver te leiden. Die oplossing wordt vervolgens verdund en veelal toegediend onder de vorm van neusdruppels. Dat bij langdurig gebruik van colloïdaal zilver argyria of zilververgiftiging kan ontstaan (waarbij de huid asgrijs kleurt doordat zilverdeeltjes worden opgeslagen in huid, ogen en inwendige organen), doen de Belforters af als paniekzaaijer door de farmaceutische industrie:

4 Zie <http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=20369>

5 Zie <http://www.altned.net/orgonite/> en <http://citizensinactionbelgium.ning.com/events/chembuster-workshop>

“Ons gezinnetje heeft al heel wat CZ ingenomen gedurende maanden en tot nu toe hebben we nog een gezond kleurtje. Er zijn wereldwijd duizenden (miljoenen?) mensen die CZ gebruiken, zonder Argyrie. Maar die enkele gevallen duiken steeds weer op als waarschuwing uit de pharma hoek.”⁶

Een geluk bij een ongeluk is misschien dat Belforters vurige aanhangers zijn van de homeopathie, zodat velen wellicht een homeopathische verdunning van de zilveroplossing tot zich nemen. Dat verklaart meteen waarom er bij hen geen argyria optreedt: er zit eenvoudigweg niks meer in.

Nog meer gevaarlijke onzin

Dat Röver deze en andere kwakzalverij mocht aanprijzen op het chemtrail-symposium dankt ze onder meer aan haar reputatie in de Nederlandse antivaccinatiebeweging. Haar verbeterd verzet tegen vaccinatie is immers een ander gedeeld strijdpunt met de Belfort-group. Voorafgaand aan het chemtrail-symposium organiseerde de groep aan de Universiteit Gent zelfs een symposium onder de titel “Onze Gezondheid”, waarin naast zuivere antivaccinatiepropaganda ook een “debat” op het programma stond. Daarin mocht griepcommissaris Marc Van Ranst het opnemen tegen homeopaat Kris Gaublomme en een zaal vol overtuigde antivaxers. Vanwege diens verzet tegen vaccinatie kende SKEPP Gaublomme (en zijn vzw Preventie Vaccinatieschade) eerder dit jaar de Skeptische Put 2009 toe.

Die bedenkelijke eer had evengoed naar Vereecke en zijn Belfort-group kunnen gaan. Naast het organiseren van het antivaccinatiesymposium verspreiden zij een folder waarin vaccins verantwoordelijk worden gesteld voor een waaier aan aandoeningen, zoals het Golfoorlogsyndroom, autisme, Alzheimer, ADHD, multiple sclerose, fibromyalgie en reumatoïde artritis.⁷ Verder citeert de brochure de Australische onderzoeker Adrian Gibbs, als zou zijn werk de hypothese staven dat het H1N1-virus doelbewust en ter kwader trouw in een labo is gefabriceerd. Het is allemaal onzin van de bovenste plank⁸, maar voor Vereecke opnieuw het bewijs van een duivels complot: “Sommige documenten blijken te bewijzen dat het om een poging tot massagenocide zou gaan en een middel om mensen te injecteren met nanochips, teneinde ze onder mind control te kunnen brengen.”⁹

De groep verspreidt bovendien gelijkaardige desinformatie inzake de Codex Alimentarius, een dik boek vol voedselnormen, richtlijnen en praktijkcodes opgesteld door een speciale commissie van de FAO (Voedsel- en

Landbouworganisatie van de Verenigde Naties) en de WHO (Wereldgezondheidsorganisatie).¹⁰

Flirten met antisemitisme

Achter de chemtrails, de grieppandemie en het vaccinatiebeleid, de Codex Alimentarius en andere vermeende kwaadaardige initiatieven schuilt volgens de Belfort-group een satanische samenzwering van de Illuminati, een overkoepelende term voor allerlei geheime, duistere genootschappen.¹¹ Op basis van een document getiteld “De Protocollen van de Wijzen van Zion” identificeren vele complotdenkers deze Illuminati met een elite van machtige, Joodse vrijmetselaars. Het document zou immers het relaas brengen van de geheime bijeenkomsten van een groep Joodse vrijmetselaars die sinistere plannen smeden om de wereldheerschappij te verwerven.

Onderzoek heeft echter uitgewezen dat de Protocollen een vervalst én geplagieerd document zijn, rond de vorige eeuwwisseling geschreven in opdracht van de Russische tsaristische geheime dienst. Het werk speelde bovendien een belangrijke rol in de antisemitische propaganda van nazi-Duitsland en wordt ook vandaag nog volop verspreid in antisemitische kringen. Toch ontkennen de “truthers” (nog een titel waarmee complotdenkers zichzelf graag tooien) het antisemitische karakter van hun theorieën: hun apocalyptische New World Order-retoriek zou wel anti-zionistisch, maar niet anti-semitisch van aard zijn. Wie zich baseert op verzinsels zoals de Protocollen van de Wijzen van Zion, lijkt echter uit solide antisemitische bron te putten. Antisemieten gebruiken het zionisme haast stevast als voorwendsel om hun Jodenhaat ongestoord te kunnen ventileren.¹²

Sommige “truthers” blijken daarenboven minder subtiel in hun retoriek. Zo bezondigt Arend Zeevat, de Nederlandse tegenhanger van “klokkenluider” Peter Vereecke en tevens supporter van de Belfort-group, zich in een artikel op www.argusoog.org aan onvervalst negationisme. In dat artikel, getiteld “Wie zijn de werkelijk uitverkorenen?”, spreekt de man immers over de “Holocaustmythe”. De anonieme blogger (ap), die de activiteiten van de Belfort-group nauwgezet opvolgt in zijn blog, stelt de Belfort-group dan ook verantwoordelijk voor “het georganiseerd binnenloodsen van samenzweringstheorieën met radicale ondertoon in onze samenleving hier in Vlaanderen”.¹³

Structureel andere wezens

Een heel ander probleem voor de theorieën van de

10 Zie ook het artikel van Lukas Roels over de Codex Alimentarius in *Wonder en is gheen Wonder* 04/2009.

11 Historisch gaat de term terug op de Beierse Illuminati, een achttiende-eeuws geheim genootschap van vrijdenkers die de ideeën van de Verlichting aanhingen en er door sommigen van verdacht werden achter de Franse Revolutie te zitten.

12 Volledigheidshalve dient hierbij opgemerkt dat sommige zionisten van hun kant het antisemitisme misbruiken om elke legitieme kritiek op hun nationalisme in een slecht daglicht te plaatsen.

13 De blog van (ap) is te vinden op <http://poppenkast.wordpress.com>

6 Zie <http://citizensinactionbelgium.ning.com/group/collodaalzilver>. Meer informatie over CZ vindt men ook op de website van de Nederlandse Vereniging tegen Kwakzalverij (<http://www.kwakzalverij.nl>)

7 Voor meer informatie over enkele misvattingen omtrent vaccinatie, zie het artikel van Luc Bonneux in *Wonder en is gheen Wonder* 04/2009.

8 In feite opperde Gibbs enkel de hypothese dat het virus per ongeluk in een labo ontstaan is.

9 Geciteerd in Joël De Ceulaer (7 juli 2010), “Het is een complot!”, *Knack*.

Belfort-group is de vraag hoe de Illuminati zichzelf weten te beschermen tegen de vermeende chemtrails. Voor het antwoord daarop ging Vereecke te rade bij mensen die “nog dieper geïnformeerd zijn”. Klonken de verhalen van daarnet al behoorlijk absurd, dan wordt het nu helemaal waanzinnig. Vereecke meent immers dat de Illuminati “structureel andere wezens” zijn. Hij baseert zich daarvoor op de theorieën van David Icke, een ex-voetballer die zichzelf sinds 1990 full-time onderzoeker naar “wat en wie de wereld echt beheersen” noemt.¹⁴ Icke noemt de structureel andere wezens “shapeshifters”, wezens die van gedaante kunnen veranderen: van mens naar reptiel en omgekeerd. Onnodig op te merken dat elke verantwoording voor die bewering ontbreekt.

Immuun voor kritiek

Als scepticus voelt u misschien net zoals ik de onweerstaanbare aandrang om de buitenissige overtuigingen van de Belforters met een arsenaal aan kritische en rationele argumenten te lijf te gaan. U kunt zich echter een desillusie en heel wat moeite besparen door het debat met hen te weigeren. Welke optie u immers ook kiest, men zal het eigen wereldbeeld niet wijzigen. Integendeel zelfs, als een onverbeterlijke complotdenker ziet de Belforter overal een bevestiging in van zijn of haar geloof. Kritiek op de complotverhalen interpreteren zij als een teken dat er werkelijk meer aan de hand is dan we via de officiële kanalen vernemen. Als men daarentegen het debat met hen weigert, aanzien zij dat als een poging tot het doodzwijgen van de duistere waarheid. Kortom, men vindt altijd wel een reden om zichzelf voor de gek te blijven houden.

Vanuit het wereldbeeld van de complotdenker *moet* kritische tegenwind wel afkomstig zijn van de Grote Onzichtbare Vijand, een poging om “klokkenluiders” zoals Vereecke belachelijk te maken in de hoop de slapende massa in haar nietsvermoedende waan te laten. Het scepticisme van de meeste mensen ten aanzien van de theorieën van de Belfort-group is volgens Vereecke en zijn adepten immers het gevolg van een “oude manier van denken”. Sommigen hebben daar zelfs een naam voor: “skepperen”! Dat hun theorieën daadwerkelijk onzin kunnen zijn, komt niet bij hen op.

Het niet-aflatende gespuil van paranoïde nonsens, antivaccinatiepropaganda, antisemitische retoriek en andere desinformatie door de Belfort-group is niet alleen compleet onverantwoord, het bemoeilijkt tevens allerlei legitieme discussies. Geen nuchter mens immers die zijn legitieme kritiek op geo-engineering, het vaccinatiebeleid of het zionisme gelinkt wil zien aan de dubieuze ideeën van de verwarde burgers van de Belfort-group. We kunnen daarom slechts hopen op de snelle komst van een “bullshit-buster” tegen de besmettelijke en gevaarlijke kletspraat van complotdenkers.

Cliff Beekman

14 Zie: http://www.ukskeptics.com/article.php?dir=articles&article=david_icke.php

Bovennatuurlijke penetratie nu ook in Gentse streken

Onderstaande is de schriftelijke neerslag van de memorabele toespraak van Maria van Middelhoeve op de laatst gevierde vendredi treize, waarop 't Zal samenkomt en frieten met stoofvlees eet en een ouderwetse tonzitting, oftewel een ludieke vergadering, houdt. Van Middelhoeve spreekt haar groeiende onrust uit over de penetratie van het gewone door het gefantaseerde bovennatuurlijke, een penetratie die volgens haar analyse inmiddels ook al diep is doorgedrongen tot in de Gentse streken.

't Zallers!

Ik ben ongerust. Ik ben iets op het spoor, en ik ben ongerust. Hebben jullie er wel eens over nagedacht wat het zou betekenen als alles wat jullie voor waar aannamen, en vooral ook, alles wat jullie voor vals aannamen, in feite het tegendeel zou blijken te zijn?

Laat mij jullie meenemen vanaf het begin van mijn queeste. Die begon, gek genoeg, in de Atlantische Oceaan. Ik zou willen dat het ging om prettig gebadder met knappe surfers aan het strand, maar zo was het niet. Het begon eigenlijk ook niet *in* de Oceaan, maar meer... hoe zeg je dat op een nette manier... *met betrekking tot* de Oceaan.

Het ging welbepaald om de naam van de Oceaan. Atlantisch... Atlantis. Wat vraagt een kritische geest zich dan af? Waarom is de Oceaan genoemd naar een verloren stad, één die aan de fantasie ontsproot? Ik was geschokt. En toen ik eenmaal de penetratie van de wereld die ik voor zo gewoon en nuchter aan had gezien, die penetratie door buitenwereldse elementen had aanvaard, begon het me te dagen. De Atlantische Oceaan was niet de enige plaatsaanduiding waar deze penetratie had plaatsgevonden, die contaminatie van het o zo gewone met het o zo onwerkelijke...

Wat te denken van het Vaticaan? Ik heb mijn onderzoekingen grondig gedaan, en net zoals Brussel in feite komt van Broekzele, komt Vaticaan van Va Tikt Aan. Wat? Deed de hemelse vader, wacht, *wás* er een hemelse vader, en deed die *tikkertje*? En wat tikte Va dan aan? We kennen immers de verhalen van de Vakes die de kleine jongetjes en meisjes aantikten voor hun eigen gerief, en ook met hun eigen gerief. De volgende geografische schok die ik vandaag te berde zal brengen, en waar ik me echt heel weinig bij wil voorstellen, is Jezuseik. *Wát* heeft Jezus met die eik gedaan? Of beter andersom gezegd, wat heeft die eik in godsnaam met Jezus gedaan??

Maar nu was ik dus op een spoor, en tot mijn grote schrik is deze penetratie sinds september vorig jaar ook tot in het Gentse doorgedrongen. Ik zeg maar één ding: het UFO.

Het UFO? In de Sint Pietersnieuwstraat is er een UFO? En jullie weten dat het daar landt, evenals de uitschuifbare wand die uit de hemel naar beneden daalt, en er opeens *twéé* UFO's van maakt! Nu was ik pas *écht* verontrust. Als Gent ook al werd ingenomen door het bovennatuurlijke, wat was er dan nog veilig? Mijn onderzoekingen kregen aldus een extra impuls, en ik dook diep de koffers van de Boekentoren in.

Groot was mijn verbazing toen ik erachter kwam dat mijn veilige thuishaven, de Blandijn, het hart is van de

miserie! Blandijn... Blandijn, een acroniem voor Blavatsky Associatie voor Neotheosofische Denkers en IJverige Non-wetenschappers! (Waarbij ik nog in het midden laat of het "non" uit Non-wetenschappers slaat op "niet", of op een kwalijke alliantie tussen de vrouwelijke papisten en de Blavatskyanen.)

Zeker is dat beide niet erg positief staan tegenover vrij onderzoek. 't Zallers, dit is een van die ogenblikken die als moment van de waarheid kunnen dienen. Sta op, en bestrijd deze afkeurenswaardige tendens! Hoe we zo'n instituut castreren, vragen jullie zich af? We laten ons niet doen! We doen het enkel vrij! Want zeg nu zelf, wat is er nu een betere remedie dan een goed aards feestje?

Maria van Middelhoeve

Geuzenprijs van 't Zal Wel Gaan voor Etienne Vermeersch en Erwin Mortier

TSG 't Zal Wel Gaan vrijdenkerscollectief heeft de Geuzenprijs 2010 toegekend aan Erwin Mortier en Etienne Vermeersch. De andere genomineerden waren Anne Provoost, Hans Teeuwen en Tom Lanoye. De Geuzenprijs is bedoeld als "een hommage aan signalen van het creatief vermogen van de vrije, kritische geest en als bijdrage tot de uitstraling van een volwassen, ongecomplexeerde vrijzinnigheid".

Laureaten worden gekozen "onder hen die, zonder daarom een onberispelijk boegbeeld te moeten zijn, de mond niet willen houden of de pen niet willen breken tegenover alles wat een vrij, open meerdimensionaal leefklimaat in Vlaanderen tegenwerkt of bedreigt".

De prijs is een initiatief van het Taalminnend Studentengenootschap 't Zal Wel Gaan, zijn oud-ledenbond en het Fonds Tony Bergmann. Hij werd voor het eerst uitgereikt in 1979. Vroegere laureaten zijn Johan Anthierens, Maurice De Wilde, Jeroen Brouwers, Kamagurka, Nicole van Goethem, Lucienne Herman – Michiels en de Vlaamse Vereniging Recht op Waardig Sterven, Cornelius Bracke en Guido Van Meir en "de eerlijke, moedige en solidaire vrijdenker".

De uitreiking gebeurt op **zaterdag 20 november 2010** vanaf 10 uur in de aula van de Gentse universiteit, Voldersstraat 9. Omdat de oud-ledenbond van de Gentse studentenvereniging dit jaar zijn 125ste verjaardag viert, opent de zitting met een historisch overzicht door Herman Balthazar. Daarna volgen de laudatio's en komen de laureaten aan het woord. Tussendoor zijn er optredens van de alternatieve magiër Gili en van de onvolprezen fanfare "Vooruit met de kuit". De zitting wordt afgesloten met een receptie.

De toegangsprijs is 5€, studenten gratis. Toegangskarten zijn te verkrijgen via manu.robbroeckx@telenet.be. Telefoon 0486538517.

LAUREATEN GEUZENPRIJS 2010

Erwin Mortier (Nevele, 28 november 1965) is schrijver. Hij groeide op in Hansbeke, een dorpje aan de zuidergrens van het Meetjesland en deelgemeente van Nevele. Mortier studeerde kunstgeschiedenis in Gent en behaalde daarnaast het diploma van psychiatrisch verpleegkundige. Van 1991 tot 1999 was hij als wetenschappelijk medewerker verbonden aan het Dr. Guislain Museum, waar hij zich verdiepte in de geschiedenis van de psychiatrie. Sinds 1999 leeft Mortier uitsluitend van zijn pen. In 2006 en 2007 was Mortier stadsdichter van Gent. Werk van

Mortier is vertaald in het Frans, het Engels, het Duits en het Bulgaars. Hij publiceerde de volgende romans: *Marcel* (1999), *Mijn tweede huid* (2000), *Sluiterijd* (2002), *Alle dagen samen* (2004) en *Godenslaap* (2008), waarmee hij de AKO Literatuurprijs behaalde. Dit jaar publiceerde hij *Afscheid van Congo*.

Erwin Mortier
© Sven van Baarle

Hij krijgt de Geuzenprijs 2010 omdat hij in zijn werk kritische vragen stelt over hoe we samenleven in uiteenlopende, veelal alledaagse contexten. Zijn soms bijtende humor en lichtvoetige zelfrelativering, gegoten in zinnelijke taal, dagen de gevestigde orde en meningen op prettig rebelse wijze uit tot reflectie.

Etienne Vermeersch (Sint-Michiels Brugge, 2 mei 1934) is een prominent Belgisch filosoof, ethicus, scepticus en opiniemaker. Hij is emeritus-hoogleraar aan de Gentse Universiteit. Vermeersch trad in 1953 in bij de Jezuïetenorde. Na vijf jaar, op 23 december 1958, trad hij uit de orde en op zijn 25ste brak hij met het christelijk geloof en werd een strijdend atheïst en scepticus. Vermeersch studeerde klassieke filologie en wijsbegeerte en promoveerde in 1965 aan de Universiteit Gent, waar hij in 1967 gewoon hoogleraar werd. Hij behoorde sinds de jaren

Etienne Vermeersch

zestig tot de prominente verdedigers van de legalisering van abortus en sinds de jaren zeventig van euthanasie in België. Hij is één van de schrijvers van het manifest van de Gravensteengroep, waarin een onafhankelijk Vlaanderen als één van de mogelijkheden wordt gezien als alternatief voor de toekomst. In januari 2008 werd Vermeersch in het weekblad Knack door een groep van honderd prominente Vlamingen uitgekozen tot de 'meest invloedrijke intellectueel van Vlaanderen'. Van 't Zal Wel gaan krijgt hij de Geuzenprijs vanwege zijn niet-aflatende inspanningen om de waarheid (met kleine letter w) kenbaar te maken, omdat hij een taboedoorbreker is en een wezenlijke rol gespeeld heeft in de ontvoogding van de mens op ethisch, wereldbeschouwelijk en Vlaams vlak, omdat hij geen ivoren-toren-intellectueel is, maar probleemoplossend denkt en omdat hij, zelfs na twee infarcten, onverminderd blijft debatteren en publiceren.

Kalender oktober-december 2010 – (o.v.)

- 12-10 't Zal opent het nieuwe jaar met een vrij gemoed. Nie pleuje! Vrije discussie. VCG, 20u.
- 19-10 **OPENINGSDEBAT: De toekomst van het hoger onderwijs, welk onderwijs willen wij?** Paneldiscussie met Pascal Smet (Vlaams minister van onderwijs), Freddy Mortier (decaan Lett. en Wijsb. UGent), Katlijn Malfliet (decaan Soc. Wet. KU Leuven), Bruno De Wever (historicus, UGent) en Pieter Bonte (filosoof), met moderator Eric Schliesser (filosoof, UGent). Aud. E, Blandijn, 19.30u.
- 26-10 Adam Smith en de kritiek op het vrije marktidee. Een filosofische lezing van Smith, met prof. dr. Glenn Rayp. VCG, 20u.
- 02-11 Watergeuzen, ridders en cyborgs, verenigt u! 't Zal duikt onder in een speelse wereld van role play (of een suf spelletje schaak en Kolonisten). VCG, 20u.
- 09-11 Shall I compare ye to a couple of summer's days? 't Zal over polyamorie en de filosofische, praktische en absurde aspecten van liefde tussen meer dan twee mensen. Interne discussie. VCG, 20u.
- 16-11 't Zal goes retorica. Speeches aan de lopende band en uit alle windrichtingen. VCG, 20u.
- 20-11 **Uitreiking GEUZENPRIJS 2010 aan Etienne Vermeersch en Erwin Mortier**, ook met illusionist Gili. Gratis toegang voor studenten, meer info via website. Aula, Volderstraat 9, 10u.
- 23-11 Machiavelli: machtsgeile smeerlap of misbegrepen humanist? Tinneke Beeckman (VUB) vertelt. VCG, 20u.
- 29-11 De filosoof vs. de tyrannieke tsjeven: 't Zal beziet en bespreekt de film **'Agora'** (Alejandro Amenábar). Spreker en locatie nog te bevestigen. Aud. C, Blandijn, 19u.
- 07-12 Het wat en waarom van copyright. Spreker nog te bevestigen. VCG, 20u.
- 14-12 Een laatste 't Zalleriaanse pint dit jaar! Vrije discussie. VCG, 20u.